

Foresight of Security Threats in the Southeastern Region of Iran

 Abdoulreza Bagheri¹

1. Assistant Prof of Public Policy, Farabi Faculty of Sciences and Technologies, , Tehran, Iran. E-mail: H.vahedparast@pums.ac.ir

---

Article Info ABSTRACT

Article type:
Research Article

Article history:

Received:

2025-11-1

Received in
revised form:

2026-1-5

Accepted:

2026-2-10

Published online:

2026-5-22

Keywords:

*Threat Foresight,
Border Security,
Security of
Southeastern Iran,
Complex Systems,
Scenario Planning*

Objective: Due to its unique geopolitical position, Sistan and Baluchestan province faces complex and multi-layered security threats. Traditional threat assessment approaches, due to their linear and one-dimensional nature, are unable to analyze the dynamics of this environment and lead to strategic surprise. The purpose of this research is to foresight security threats in this region by presenting a novel analytical-strategic framework.

Methods: This qualitative research was conducted with a strategic foresight approach. Its theoretical framework was a combination of "Complex Systems Theory" and the "Foresight Paradigm". Data were collected through semi-structured interviews with 25 experts and document studies, and analyzed using thematic analysis, structural analysis (MICMAC), and scenario planning.

Findings: Structural analysis revealed two factors, "the level of socio-economic development in the province" and "the degree of security cooperation and control by Afghanistan," as key uncertainties shaping the core of the system. The intersection of these two factors delineated four plausible future scenarios: Sustainable Calm, Fragile Security, Controlled Insecurity, and Perfect Storm. Analysis of the role of factors revealed the critical importance of regulating factors (social capital and local governance efficiency) in modulating system resilience.

Conclusion: The region's security future is not a predetermined destiny but the result of today's strategic choices in managing the interaction of these two key axes. The research innovation lies in presenting an "Adaptive Governance Framework" comprising a basket of monitoring indicators, a strategic secretariat structure, and a scenario-based decision-making model, which bridges the gap between foresight analysis and operational action.

Cite this article: Bagheri, A. (2026). Foresight of Security Threats in the Southeastern Region of Iran. *Defensive Future Studies*, 11(40), 1-41.

DOI: <https://doi.org/10.22034/dfs.2026.2076423.1967>

Publisher: IRI Military Command and Staff University

Extended Abstract

Introduction

The Sistan and Baluchestan province of Iran, due to its unique geopolitical position sharing long borders with Afghanistan and Pakistan and oceanic access, faces complex, multi-layered security threats. Traditional threat assessment approaches, with their linear and one-dimensional nature, fail to analyze the dynamic interactions within this environment, leading to strategic surprise. The internal vulnerabilities of the region-including developmental deprivation, livelihood challenges from drought, specific socio-ethnic dynamics, and a vast informal economy-interact with persistent external threats such as structural instability in Afghanistan, militant non-state actors, and transnational smuggling networks. This interplay creates a complex security puzzle. The central research problem is the inadequacy of conventional frameworks to understand and manage this complexity. Therefore, this study aims to address a critical operational need by developing a novel analytical-strategic framework for foresighting security threats in this strategically vital region.

Methodology

This research adopts a qualitative design within the paradigm of strategic foresight. Its theoretical foundation integrates "Complex Systems Theory" and the "Foresight Paradigm" to model the region's security as an adaptive, non-linear system. Data were collected through semi-structured in-depth interviews with 25 experts in national security, regional studies, development, and futures studies, supplemented by documentary analysis. The data were analyzed using thematic analysis. Structured qualitative techniques were then employed: Structural Analysis (MICMAC method) was used to identify key drivers and their influence-uncertainty relationships; Scenario Planning was utilized to construct plausible futures based on critical uncertainties; and Force Field Analysis helped identify key actors. This mixed-method approach within a foresight process (based on integrated models like Vorós and Popper) ensured a systematic exploration of the system's dynamics and future potentials.

Results

The analysis identified eight key drivers influencing the region's security

future, categorized into internal (e.g., socio-economic development level, social capital, local governance efficiency) and external factors (e.g., Afghanistan's security cooperation, regional stability). Structural Analysis (MICMAC) revealed two factors with both very high impact and very high uncertainty, forming the core of the system: 1) The level of socio-economic development in the province, and 2) The degree of security cooperation and control by Afghanistan.

The intersection of these two pivotal uncertainties delineated four distinct, plausible future scenarios for a 10-year horizon:

1. Sustainable Calm: Characterized by positive socio-economic development and effective Afghan cooperation, leading to significantly reduced threats and stable resilience.
2. Fragile Security: Marked by effective external border control from Afghanistan but a failure in internal development, resulting in controlled external threats alongside high internal dissatisfaction and social fragility.
3. Controlled Insecurity: Defined by progress in internal development but poor Afghan cooperation, leading to persistent border threats countered by high community resilience and local support for the state.
4. Perfect Storm: The most dangerous scenario, combining failed internal development with a lack of Afghan control, creating a lethal synergy of external threats and internal vulnerabilities that severely stress the security system.

Further qualitative analysis uncovered the strategic roles of other drivers. Factors like social capital and local governance efficiency were identified not as directional determinants, but as critical regulating factors that modulate systemic resilience. High levels of these can cushion the negative effects of underdevelopment or external pressure, while their absence amplifies vulnerability. Other factors, such as international sanctions and climate change, act as risk amplifiers, increasing the costs and complexity of managing any scenario.

Based on these insights, the study operationalized its findings by developing a basket of Key Monitoring Indicators (e.g., youth unemployment rate, progress of mega-projects, frequency of border clashes, public discourse analysis) and proposed an Adaptive Governance Framework. This framework is designed to bridge foresight analysis and operational action.

Discussion and Conclusions

This study confirms but significantly deepens existing understandings of the development-security nexus in border regions. It moves beyond describing a "vicious cycle" to modeling the security environment as a complex adaptive system where the interaction of two key axes-

internal development and external cooperation-shapes divergent futures. The four scenarios provide a powerful tool for moving beyond deterministic thinking and planning for multiple possibilities.

The research offers three core innovations. First, analytical innovation: By applying Complex Systems Theory and MICMAC analysis, it identifies the precise core uncertainties (development and Afghan cooperation) that structure the future, offering a more holistic model than single-dimension studies. Second, diagnostic innovation: It distinguishes between deterministic and regulatory factors, highlighting that strengthening social capital and local governance can exponentially increase the payoff of developmental investments and build crucial resilience. Third, solution-oriented innovation: The study transcends theoretical analysis by proposing a concrete, operational Adaptive Governance Framework. This framework integrates a monitoring dashboard of key indicators, a strategic secretariat structure for cross-institutional coordination, and a scenario-based decision-making model that guides policymakers to adapt strategies along three pathways: continuity, revision, or urgent action based on real-time positioning within the scenario matrix.

In conclusion, the security future of southeastern Iran is not pre-ordained but shaped by today's strategic choices in managing the interplay of internal development and regional diplomacy. The presented framework provides a practical, scalable system for proactive, resilient, and evidence-based security governance, applicable to other complex border regions facing similar multifaceted threats.

آینده‌نگاری تهدیدات امنیتی در منطقه جنوب شرق ایران

عبدالرضا باقری^۱

۱- استادیار سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران، ایران، ایمیل: H.vahedparast@pums.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	زمینه و هدف: منطقه جنوب شرق ایران به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک ویژه، در معرض تهدیدات امنیتی پیچیده و چندلایه‌ای قرار دارد. رویکردهای سنتی ارزیابی تهدید به دلیل ماهیت خطی و تک‌بعدی قادر به تحلیل پویایی‌های این محیط نبوده و منجر به غافلگیری راهبردی می‌شوند. هدف این پژوهش، آینده‌نگاری تهدیدات امنیتی در این منطقه با ارائه یک چارچوب تحلیلی- راهبردی نوین است.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۰۱	روش‌ها: این پژوهش از نوع کیفی و با رویکرد آینده‌نگاری راهبردی انجام شد. چارچوب نظری آن، تلفیق «نظریه سیستم‌های پیچیده» و «پارادایم آینده‌نگاری» بود. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۵ خبره و مطالعات اسنادی گردآوری و با استفاده از تحلیل مضمون، تحلیل ساختاری (MICMAC) و سناریونگاری تحلیل شدند.
کلیدواژه‌ها: آینده‌نگاری تهدیدات، امنیت مرزی، جنوب شرق ایران، سیستم‌های پیچیده، سناریونگاری	یافته‌ها: تحلیل ساختاری نشان داد دو عامل «سطح توسعه اقتصادی-اجتماعی در استان» و «میزان همکاری و کنترل امنیتی افغانستان» به عنوان عوامل کلیدی عدم قطعیت، هسته سیستم را شکل می‌دهند. تقاطع این دو عامل، چهار سناریوی محتمل آینده را ترسیم کرد: آرامش پایدار، امنیت شکننده، ناامنی کنترل شده و طوفان کامل. تحلیل نقش عوامل، اهمیت حیاتی عوامل تنظیم‌گر (سرمایه اجتماعی و کارایی حکمرانی محلی) را در تعدیل تاب‌آوری سیستم آشکار ساخت.
	نتیجه‌گیری‌ها: آینده امنیتی منطقه، یک سرنوشت قطعی نیست بلکه حاصل انتخاب‌های راهبردی امروز در مدیریت تعامل این دو محور کلیدی است. نوآوری پژوهش، ارائه یک «چارچوب حکمرانی تطبیقی» شامل سبد نشانگرهای پیش، ساختار دبیرخانه راهبردی و الگوی تصمیم‌گیری مبتنی بر سناریو است که شکاف بین تحلیل آینده‌نگر و اقدام عملیاتی را پر می‌کند.

استناد: باقری، عبدالرضا. (۱۴۰۵). آینده‌نگاری تهدیدات امنیتی در منطقه جنوب شرق ایران. آینده‌پژوهی دفاعی، ۱۱(۴۰)، ۱-۴۱.

DOI: <https://doi.org/10.22034/dfsar.2026.2076423.1967>

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

موقعیت ژئوپلیتیک استان سیستان و بلوچستان با دارا بودن طولانی‌ترین مرزهای کشور با افغانستان و پاکستان و دسترسی به آب‌های آزاد اقیانوسی، همواره آن را به منطقه‌ای با اهمیت راهبردی مضاعف تبدیل کرده است (افتخاری، ۱۳۹۸: ۴۵). این موقعیت ویژه، منطقه را در معرض مستقیم تأثیرات تحولات پیچیده‌ای قرار داده که هم ریشه در محیط بیرونی دارند و هم در بستر داخلی تشدید می‌شوند. از یک سو، بی‌ثباتی ساختاری در افغانستان و چالش‌های امنیتی در بلوچستان پاکستان، فعالیت گروه‌های مسلح غیردولتی، شبکه‌های گسترده قاچاق فرامرزی مواد مخدر و سلاح و رقابت قدرت‌های فرامنطقه‌ای در دریای عمان مجموعه‌ای از تهدیدات خارجی پدیدار و در حال تکامل را به مرزهای ایران تحمیل کرده‌اند (اسدی‌کیا، ۱۴۰۰). از سوی دیگر، این تهدیدات خارجی در تعامل با آسیب‌پذیری‌های داخلی منطقه، از جمله محرومیت‌های نسبی توسعه‌ای، چالش‌های معیشتی ناشی از خشکسالی‌های مکرر و مدیریت آب (جهانشاهی و همکاران، ۱۴۰۴)، پویایی‌های خاص اجتماعی و قومیتی و گسترده‌ی اقتصاد غیررسمی، امنیت آن را به یک معمای پیچیده و چندبعدی تبدیل کرده‌اند.

در چنین بستری، مسئله محوری، ناکارآمدی رویکردهای مرسوم در فهم و مدیریت این پیچیدگی است. تحلیل‌های امنیتی سنتی که غالباً بر اساس تجربیات گذشته و با نگاهی خطی به علت و معلول شکل می‌گیرند قادر به درک تعاملات پویا، غیرخطی و اغلب غیرقابل پیش‌بینی بین این مجموعه عوامل داخلی و خارجی نیستند (پترسون، ۲۰۲۰: ۸۹؛ سلنדרز، ۲۰۲۱: ۳۲). این شکاف تحلیلی، تصمیم‌گیرندگان را در مواجهه با بحران‌های نوظهور یا تشدید ناگهانی تهدیدات با خطر غافلگیری راهبردی و اتخاذ واکنش‌های ناکارآمد مواجه می‌سازد. از این رو، ضرورت انجام این پژوهش از یک نیاز عملیاتی فوری نشئت می‌گیرد که ریشه‌های آن عبارتند از:

- ویژگی‌های ذاتی منطقه: موقعیت ژئوپلیتیک بسیار حساس استان سیستان و بلوچستان با مرزهای طولانی با دو کشور افغانستان و پاکستان و دسترسی به آب‌های بین‌المللی آن را به یک منطقه با حساسیت امنیتی استثنایی تبدیل کرده است. این موقعیت، منطقه را در معرض مستقیم تأثیرات ناگوار تحولات بی‌ثبات‌کننده در همسایگی و همچنین رقابت‌های قدرت‌های فرامنطقه‌ای قرار داده است.

- تحولات منطقه‌ای شتابان و غیرقابل پیش‌بینی: در سال‌های اخیر، شاهد دگرگونی‌های عمیق و سریع در ساختار قدرت و روابط در کشورهای هم‌جوار به‌ویژه افغانستان و پاکستان بوده‌ایم. این تحولات، به دلیل پیوندهای عمیق قومی، اقتصادی و امنیتی تأثیرات مستقیم و فوری بر امنیت این استان گذاشته و می‌گذارد. عدم درک صحیح از ابعاد و جهت‌گیری‌های آینده این تحولات، تهدیدی جدی برای امنیت ملی محسوب می‌شود.

- ناکارآمدی رویکردهای مرسوم ارزیابی تهدید: رویکردهای تحلیلی متعارف که عمدتاً بر تجربیات گذشته و روابط خطی علت و معلولی تکیه دارند در مواجهه با سیستم‌های پیچیده، پویا و چندعاملی مانند امنیت مرزهای شرقی کشور قادر به تبیین دقیق واقعیت‌ها و پیش‌بینی روندهای آینده نیستند. این نقصان می‌تواند منجر به غافلگیری‌های راهبردی و واکنش‌های ناکارآمد و پرهزینه شود.

آنچه در این میان مغفول مانده، ارثه چارچوبی یکپارچه و آینده‌نگر است که بتواند با واکاوی هم‌زمان ریشه‌های خارجی و داخلی ناامنی و بررسی چگونگی تقویت یا تضعیف متقابل آنها طیفی از آینده‌های محتمل را پیش‌روی سیاست‌گذاران قرار دهد. تنها از رهگذر چنین درکی است که می‌توان از وضعیت واکنشی محض خارج شد و به سمت تدبیر راهبردهای تاب‌آور و پیش‌کننده^۱ در یکی از حسّاس‌ترین مناطق امنیتی کشور حرکت کرد (داویس، ۲۰۲۳: ۵۰). از این رو مسئله اصلی آن است که چگونه می‌توان در بستر پیچیدگی ذاتی استان سیستان و بلوچستان و عدم قطعیت‌های پیرامونی با بهره‌گیری از چارچوب‌های نوین تحلیل، آینده‌های امنیتی محتمل را ترسیم و برای آنها آماده شد؟

مرور پیشینه و مبانی نظری

مرور پیشینه

برای تبیین موضوع پژوهش منابع مختلفی مورد بررسی قرار گرفت که خلاصه آنها در قالب جدول (۱) آمده است.

^۱ Proactive

جدول (۱) پیشینه‌های پژوهشی

ردیف	نویسنده / سال انتشار	عنوان پژوهش	روش پژوهش	یافته‌های کلیدی
۱	ابراهیم‌زاده (۱۳۹۹)	تحولات ژئوپلیتیکی و امنیت مرزها با تاکید بر جنوب شرق ایران	توصیفی- تحلیلی	با دور شدن از مرکز به سوی نواحی مرزی، توسعه نیافتگی به وضوح افزایش می‌یابد که این خود می‌تواند عنصر واگرایی در مناطق مرزی را تقویت نموده و با لحاظ کردن رشد فزاینده جمعیت این نواحی، بر شدت بحران بیافزاید.
۲	کیانی و طاهری (۱۴۰۱)	واکاوی دلایل توسعه نیافتگی اقتصادی و تأثیر آن بر امنیت جنوب شرق ایران (مطالعه موردی: استان سیستان و بلوچستان)	کیفی مبتنی بر رویکرد توصیفی- تحلیلی	دوری استان از مراکز فعال اقتصادی کشور، کم‌رنگ بودن نقش استان در اقتصاد ملی و پایین بودن نرخ تولید خالص در استان، همسایگی با هلال طلایی مواد مخدر و ... فقر و بیکاری را افزایش داده و سبب گرایش مردم به سوی اقتصاد پنهان و زیرزمینی شده است.
۳	شیروانی و همکاران (۱۴۰۰)	آینده‌نگاری راهبردی همگرایی قومیتی در ایران ۱۴۲۰ و سناریوهای فراروی امنیت اجتماعی کشور	سناریونویسی (GBN)	دو پیشران کلیدی شناسایی شد: «تقویت هویت ملی» و «همراه‌سازی نخبگان قومی». چهار سناریو از «خلنه امن» تا «خانه ویران» ترسیم شد.
۴	علیزاده (۱۴۰۰)	آینده‌نگاری راهبردی در امنیت داخلی؛ ارائه الگوی دوشاخه تدوین راهبرد	روش آمیخته اکتشافی	یک الگوی ده‌مؤلفه‌ای ارائه شد. نوآوری اصلی، تفکیک راهبردهای پابرجا برای سناریوهای محتمل و راهبردهای منعطف برای سناریوهای شگفتی‌ساز است.
۵	الهامی و همکاران (۱۴۰۰)	آینده‌نگاری راهبردی احساس امنیت شهری در کلان شهر تهران	آینده‌نگاری راهبردی	چهار پیشران اصلی شناسایی شد: ایمان و ارزش‌های مذهبی، عدالت و برابری، رفاه مادی و پایداری کالبدی. دستیابی به آینده مطلوب

احساس امنیت در تهران دشوار ارزیابی شد.				
راهبردهای محاصره نظامی، توسط پایگاه‌های نظامی و پیشبرد طرح‌های جاسوسی از غرب افغانستان، گسترش شکاف‌های قومی و مذهبی با هدف ترویج خشونت و تنش در جنوب شرق ایران برای مقابله با طرح‌های اقتصادی و توسعه کمی و کیفی تولید مواد مخدر در مجاورت مرزهای ایران به منظور تضعیف امنیت ملی ایران دنبال گردید.	توصیفی- تحلیلی	هژمونی آمریکا در افغانستان و چالش ابعاد نظامی، اجتماعی و اقتصادی امنیت در شرق ایران	رفیع و بختیاری جامی (۱۴۰۱)	۶
تمرکز بر تولید امنیت نرم و رهایی از رویکرد «سخت» بهترین روش برای تقویت امنیت و وحدت منطقه است.	توصیفی- تحلیلی	عوامل مؤثر بر تقویت امنیت ملی ج.ا.ا در مدیریت تهدیدهای امنیتی منطقه جنوب شرق کشور	کاظمی، مقصودی، جلالی(۱۴۰۳)	۷
لزوم اتخاذ راهبردهای تهاجمی هوشمند که با بهره‌گیری از نقاط قوت از فرصت‌ها برای تثبیت امنیت پایدار استفاده کند.	توصیفی- تحلیلی	تحلیل و ارزیابی راهبردهای امنیت پایدار در منطقه ژئوپلیتیکی جنوب شرق ایران	خمروی و معمری(۱۳۹۷)	۸
شناسایی پیشران‌های کلیدی توسعه مرزی نظیر امنیت سرمایه گذاری، شیوه مدیریت، سواد و مبارزه با قاچاق.	کیفی(تحلیل اکتشافی)	تحلیل و شناسایی پیشران‌ها و عوامل موثر بر توسعه مناطق مرزی با رویکرد آینده‌پژوهی، مطالعه موردی: استان سیستان و بلوچستان	رفیعیان و شیخ ویسی(۱۴۰۲)	۹
مدیریت صحیح منابع آب با فناوری نوین کلید پیشگیری از بحران‌های امنیتی و زیست‌محیطی آینده است.	آمیخته (اکتشافی)	آینده‌پژوهی پیامدهای امنیتی بحران منابع آبی در نواحی مرزی ایران	زینتی فخرآباد، عسگری مقدم(۱۴۰۰)	۱۰
تاثیر متقابل و چشمگیر امنیت بر توسعه(اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی) و بالعکس.	توصیفی- تحلیلی و همبستگی	بررسی رابطه متقابل امنیت و توسعه در مناطق مرزی ایران (مطالعه)	زالی، حیدری و ابی‌زاده(۱۴۰۰)	۱۱

		موردی: شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان		
ترسیم سناریوهای محتمل فعالیت گروهک‌ها شامل افزایش خرابکاری، نفوذ سیاسی و گسترش افراط‌گرایی	توصیفی- تحلیلی	آینده پژوهی سناریوهای احتمالی گروهک‌های تروریستی در استان سیستان و بلوچستان	کاویانی، ابراهیمی و ساعدی (۱۳۹۸)	۱۲
شناسایی ماه‌ها و مناطق با مطلوبیت اقلیمی متفاوت برای عملیات‌های نظامی	توصیفی- تحلیلی	آمایش اقلیم دفاعی منطقه جنوب شرق کشور و اهمیت آن در سناریوهای طرح‌ریزی عملیات‌های نظامی	حنفی و منیری (۱۳۹۸)	۱۳

جمع‌بندی و تمایز پژوهش حاضر:

با بررسی پیشینه پژوهش، می‌توان پژوهش‌ها را در چهار جریان فکری-روش‌شناختی اصلی دسته‌بندی و مقایسه کرد:

۱- جریان تحلیل ریشه‌های اقتصادی- اجتماعی نامنی: مطالعاتی مانند ابراهیم‌زاده (۱۳۹۹)، کیانی و طاهری (۱۴۰۱) و زالی و همکاران (۱۴۰۰) به‌درستی بر چرخه معیوب توسعه‌نیافتگی و نامنی تمرکز دارند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که فقر، بیکاری و محرومیت هم به‌عنوان علت و هم به‌عنوان پیامد نامنی عمل می‌کنند و بستر را برای گرایش به اقتصاد غیررسمی و آسیب‌پذیری اجتماعی فراهم می‌سازند. نقطه قوت این جریان، توجه به عوامل درونزای نامنی است اما عمدتاً به تحلیل‌های توصیفی-تاریخی بسنده کرده‌اند.

۲- جریان آینده‌نگاری امنیت اجتماعی و داخلی: پژوهش‌های شیروانی و همکاران (۱۴۰۰)، علیزاده (۱۴۰۰) و الهامی و همکاران (۱۴۰۰) با به‌کارگیری روش‌های آینده‌نگاری (سناریونگاری)، گام مهمی به سمت مواجهه با عدم قطعیت برداشته‌اند. آنها بر عوامل نرم مانند هویت، عدالت، مذهب و نخبگان به‌عنوان پیشران‌های کلیدی امنیت تأکید می‌کنند. تمرکز این جریان عمدتاً بر سطح کلان ملی یا مسائل اجتماعی عام است و تعامل خاص تهدیدات سخت (نظامی/تروریستی) با آسیب‌پذیری‌های محلی در یک منطقه مرزی پیچیده را به‌طور عمیق بررسی نکرده‌اند.

۳- جریان تحلیل تهدیدات خارجی و راهبردهای امنیتی: تحقیقات رفیع و بختیاری جامی (۱۴۰۱)، کاظمی و همکاران (۱۴۰۳)، خمیری و معمیری (۱۳۹۷) و کاویانی و همکاران (۱۳۹۸) به ابعاد خارجی و راهبردی امنیت منطقه می‌پردازند. این مطالعات، نقش قدرت‌های فرامنطقه‌ای، تهدیدات تروریستی و ضرورت تکمیل یا جایگزینی رویکردهای سخت با راهبردهای نرم یا هوشمند را برجسته می‌سازند. نقطه ضعف مشترک این جریان تکیه بر تحلیل‌های کیفی غیرسیستماتیک و فقدان ابزارهای عملیاتی برای پیش‌بینی و مدیریت تعامل پیچیده تهدیدات خارجی با متغیرهای داخلی است.

۴- جریان آینده‌نگاری موضوع‌محور در مناطق مرزی: پژوهش‌های رفیعیان و شیخ‌ویسی (۱۴۰۲)، زینتی‌فخرآباد و عسگری‌مقدم (۱۴۰۰) و حنفی و منیری (۱۳۹۸) با در نظرگیری منطقه، به موضوعات خاصی مانند توسعه مرزی، بحران آب و اقلیم دفاعی با نگاه آینده‌نگر پرداخته‌اند. این آثار در شناسایی پیشران‌های خاص (مانند امنیت سرمایه‌گذاری، مدیریت آب) ارزشمندند اما هر یک تنها به یک بعد از معمای پیچیده امنیت منطقه نظر دارند و تصویری یکپارچه و همه‌جانبه ارائه نمی‌دهند.

پیشینه پژوهش‌ها نشان می‌دهد اگرچه ابعاد مختلف مسئله (اقتصادی-اجتماعی، ژئوپلیتیک، امنیت نرم و سخت) مورد توجه قرار گرفته، اما سه شکاف عمده وجود دارد:

- شکاف روش‌شناختی: فقدان چارچوبی که بتواند تعامل پویا و غیرخطی بین تمامی این ابعاد (داخلی/خارجی، سخت/نرم) را در یک سیستم پیچیده مدل‌سازی کند.
- شکاف تحلیلی: ناتوانی در یکپارچه‌سازی تحلیل تهدیدات فراملی (نقش افغانستان و پاکستان) با آسیب‌پذیری‌های داخلی استان (قومیت، اقتصاد، محیط زیست) در یک مدل واحد.

- شکاف راهبردی: کمبود الگوهای عملیاتی که از تحلیل آینده‌نگر سناریوها مستقیماً به طراحی راهبردهای چندلایه، انعطاف‌پذیر و تاب‌آور منجر شود.

این تحقیق با تلفیق چارچوب نظریه سیستم‌های پیچیده با روش‌های آینده‌نگاری کیفی (تحلیل ساختاری، MICMAC و سناریونگاری)، قصد دارد: سیستم امنیتی منطقه را به‌عنوان یک کل پیچیده و پویا مدل‌سازی کند، تعاملات کلیدی بین پیشران‌های داخلی و خارجی را شناسایی و شبیه‌سازی نماید و در نهایت بر مبنای سناریوهای محتمل، راهبردهای یکپارچه و عملیاتی چندلایه (بازدارنده، پیشگیرانه، انعطافی) ارائه دهد که هم

برای تصمیم‌گیرندگان کاربرد عملی داشته و هم به عنوان چارچوبی قابل تعمیم برای دیگر مناطق مرزی پیچیده عمل کند.

مبانی نظری

منطقه جنوب شرق: در جنوب شرق ایران، استان سیستان و بلوچستان به عنوان مهمترین واحد سیاسی از منظر تقسیمات کشوری واقع شده است. این استان از شمال به خراسان جنوبی و از جنوب به دریای عمان، از خاور دور به افغانستان و پاکستان و از باختر به استان کرمان و هرمزگان محدود می‌شود. وسعت آن حدود ۱۸۷۵۰۲ کیلومتر مربع است که ۱۵۱۹۷ کیلومتر مربع آن مربوط به سیستان و ۱۷۲۳۰۷ کیلومتر مربع متعلق به بلوچستان است که در مجموع ۱۱/۴ درصد از وسعت کل کشور را دربر می‌گیرد. این استان ۱۲۶۰ کیلومتر مرز خشکی در شرق با افغانستان و پاکستان و ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی در کرانه اقیانوسی دریای عمان دارد. مردم استان از قومیت‌های بلوچ، سیستانی، فارسی زبان و پیرو اهل سنت و تشیع هستند (ابراهیم زاده، ۱۳۹۹: ۱۴۸).

آینده‌نگاری: آینده‌نگاری را نباید صرفاً به عنوان یک ابزار روش‌شناختی بلکه باید به مثابه یک پارادایم شناختی و فرآیند اجتماعی برای مواجهه نظام‌مند با عدم قطعیت‌های بنیادین در نظر گرفت. در هسته مرکزی این پارادایم، گذار از مفهوم «پیش‌بینی آینده» به مفهوم «ساخت اجتماعی آینده‌های ممکن» قرار دارد (Bell, 2003; Slaughter, 1995). این گذار، واکنشی به شکست مدل‌های خطی و اثبات‌گرایانه در فهم پویایی‌های محیط‌های پیچیده سیاسی-امنیتی است. سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD, 2019) آینده‌نگاری را فرآیندی مشارکتی و نظام‌مند برای کاوش در آینده‌های بلندمدت در حوزه‌های کلان دانسته که هدف غایی آن خلق دانش راهبردی و تقویت قدرت تصمیم‌گیری تحت شرایط عدم قطعیت است. مهم‌ترین خروجی آینده‌نگاری، نه یک گزاره قطعی بلکه افزایش تاب‌آوری، ظرفیت انطباق و ایجاد زبان مشترک میان ذی‌نفعان برای مواجهه با تحولات غیرمنتظره است (Horton, 1999). از منظر روش‌شناختی، آینده‌نگاری با به‌کارگیری ترکیبی از روش‌های کیفی (مانند سناریونگاری، تحلیل لایه‌ای علت‌ها) و کمی (مانند مدل‌سازی روندها) به دنبال شناسایی عدم قطعیت‌های کلیدی و پیش‌ران‌های تغییر است تا از این طریق، طیفی از آینده‌های محتمل را ترسیم کند (Porter, 2004). این ویژگی، آینده‌نگاری را به پارادایمی ایده‌آل برای تحلیل محیط

امنیتی جنوب شرق ایران تبدیل می‌کند؛ محیطی که ماهیتاً با عدم قطعیت‌های ساختاری و پیچیدگی ذاتی مواجه است.

تحول گفتمان امنیت: درک تهدیدات در منطقه‌ای مانند جنوب شرق ایران مستلزم عبور از رویکردهای کلاسیک و تقلیل‌گرایانه به امنیت است. گفتمان سنتی امنیت که بر محور دولت-ملت و تهدید نظامی متمرکز بود (مکتب واقع‌گرایی - Walt, 1991)، در مواجهه با پدیده‌های نوظهور ناکارآمدی خود را نشان داد. مکتب کپنهاگ با معرفی مفهوم «بازتعریف»^۱ و «گسترش آ» امنیت، عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و سیاسی را نیز ذیل دغدغه امنیتی قرار داد (Buzan, Waever, & de Wilde, 1998). این گسترش مفهومی، منجر به ظهور گونه‌ای از تهدیدات به نام «تهدیدات غیرسنتی» گردید که ماهیتی فرامرزی، غیرمتمرکز و چندبعدی دارند. این تهدیدات - از قاچاق سازمان‌یافته و بحران آب تا ناامنی غذایی و تغییرات اقلیمی - امنیت ملی را از مسیر تضعیف حاکمیت، فرسایش مشروعیت دولت و تخریب تاب‌آوری اجتماعی به مخاطره می‌اندازند (Floyd, 2021; UNSC, 2021). هم‌زمان، نظریه امنیت انسانی^۲ با جابجایی کانون تحلیل از «دولت» به «انسان»، امنیت را در هفت بافت به هم‌پیوسته اقتصادی، غذایی، بهداشتی، محیطی، فردی، اجتماعی و سیاسی تعریف کرد (UNDP, 1994; McLennan, 2019). این نظریه به خوبی نشان می‌دهد که چگونه ناامنی در یک بُعد (مثلاً اقتصادی یا محیطی) می‌تواند در یک چرخه معیوب، ابعاد دیگر امنیت (مانند اجتماعی و سیاسی) را نیز تخریب کند. بنابراین، تحلیل امنیتی منطقه باید بتواند این پیوندهای درونی آسیب‌پذیری‌ها را شناسایی کند. این تحول گفتمانی، ضرورت به‌کارگیری چارچوب‌های تحلیل پیچیده و کل‌نگر را برای فهم محیط‌هایی مانند جنوب شرق ایران که در آن تهدیدات سنتی و غیرسنتی درهم تنیده‌اند، اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

آینده‌نگاری تهدیدات: آینده‌نگاری تهدیدات، حاصل تلفیق دو حوزه معرفتی یادشده و پاسخی روش‌مند به پیچیدگی و عدم قطعیت محیط‌های امنیتی معاصر است. این حوزه، فرآیندی نظام‌مند برای شناسایی، تحلیل و ارزیابی روندها، علائم ضعیف و عدم

¹ Securitization

² Widening

³ Human Security Theory

قطعیت‌هایی است که قابلیت تبدیل شدن به تهدیدات امنیتی در افق‌های زمانی بلندمدت را دارند (Berkeley, 2018). نقطه تمایز بنیادین آن با «ارزیابی تهدید» سنتی در ماهیت پیش‌کننده ه‌جای واکنشی، کل‌نگر^۱ به جای جزءنگر و مشارکتی^۲ به جای متخصص‌محور بودن آن است (Peters, 2020). آینده‌نگاری تهدیدات بر این فرض استوار است که تهدیدات امنیتی آینده خروجی‌های یک سیستم پیچیده هستند. در این نگاه، عوامل به ظاهر نامرتبلی مانند تغییر الگوی بارش، نوسان قیمت مواد معدنی در بازار جهانی، تحول در گفتمان هویتی یک گروه قومی یا یک توافق سیاسی در کشوری همسایه می‌توانند در تعامل با یکدیگر به بروز یک «تهدید ترکیبی»^۳ یا یک بحران امنیتی کامل بینجامند (Marsh, 2019; Kaplan, 2016). بنابراین، مأموریت اصلی آینده‌نگاری تهدیدات، شبیه‌سازی رفتار این سیستم پیچیده و شناسایی نقاط اهرمی^۴ و حالت‌های بالقوه ناپایدار آن است. این رویکرد مستقیماً با مسئله این پژوهش مرتبط است، چرا که هدف ترسیم فضای حالت‌های محتمل سیستم امنیتی منطقه و ارائه راهبردهایی برای افزایش تاب‌آوری در برابر آن حالت‌ها است.

نظریه سیستم‌های پیچیده^۵ برای درک و مدل‌سازی تعاملات توصیف‌شده در بخش‌های قبل، نیاز به یک چارچوب نظری قدرتمند و مناسب است. نظریه سیستم‌های پیچیده به‌عنوان هسته نظری این پژوهش انتخاب شده است زیرا بهترین قابلیت تبیین پویایی‌های غیرخطی، وابسته به تاریخ و درهم‌تنیده محیط امنیتی جنوب شرق ایران را داراست. این نظریه بر چند اصل کلیدی استوار است که تحلیل این پژوهش را شکل می‌دهد:

- ارتباطات درهم‌تنیده و شبکه‌ای: سیستم امنیتی منطقه متشکل از تعداد زیادی عامل (دولت، گروه‌های قومی، شبکه‌های قاچاق، جامعه محلی، بازیگران فراملی، محیط زیست) است که در یک شبکه متراکم از ارتباطات متقابل قرار دارند. رفتار کلی سیستم محصول این ارتباطات است نه صرفاً جمع جبری رفتارهای مستقل اجزا (Meadows, 2008).

¹ Holistic

² Participatory

³ Hybrid Threat

⁴ Leverage Points

⁵ Complex Systems Theory

- غیرخطی بودن و حساسیت به شرایط اولیه: روابط علی در این سیستم ساده و متناسب نیست. یک مداخله کوچک در یک نقطه (مانند یک عملیات مرزی محدود یا یک پروژه توسعه‌ای خاص) می‌تواند به دلیل مکانیسم‌های بازخوردی، پیامدهای بزرگ و غیرمنتظره‌ای در نقطه‌ای دیگر از سیستم (مانند تشدید نارضایتی اجتماعی یا تغییر الگوی قاچاق) ایجاد کند. این اصل که در نظریه آشوب^۱ نیز بر آن تأکید می‌شود، توضیح می‌دهد چرا پیش‌بینی نتایج مداخلات در مناطق مرزی پیچیده دشوار است (Rosenau, 2019).

- وابستگی شدید به مسیر: وضعیت کنونی سیستم امنیتی منطقه (الگوهای قاچاق، سطح اعتماد به حکومت، وضعیت توسعه) به شدت تحت تأثیر تاریخ، تصمیمات و رویدادهای گذشته آن است. این تاریخ می‌تواند سیستم را در یک مسیر قفل‌شده قرار دهد به طوری که خروج از الگوهای ناکارآمد موجود حتی با وجود اراده سیاسی بسیار پرهزینه و دشوار شود. نظریه وابستگی مسیر^۲ این پدیده را به خوبی تبیین می‌کند (Pierson, 2000; Peterson, 2020).

- خاصیت ظهور: تهدیدات امنیتی مهم (مانند شورش، بحران قاچاق گسترده، بی‌ثباتی اجتماعی پایدار) خواص نوظهور سیستم هستند. یعنی این تهدیدات را نمی‌توان صرفاً با مطالعه جداگانه تک‌تک اجزا (اقتصاد، قومیت، جغرافیا) درک یا پیش‌بینی کرد. آنها از تعامل پویا و شبکه‌ای این اجزا ظهور می‌یابند. این اصل، لزوم تحلیل یکپارچه و چندرشته‌ای را در این پژوهش توجیه می‌کند. لذا این پژوهش با تلفیق سه لایه معرفتی فوق، چارچوب نظری یکپارچه‌ای را مورد استفاده قرار می‌دهد که دارای سه لایه است: لایه فلسفی - روش‌شناختی: پارادایم آینده‌نگاری به ما می‌گوید چگونه با عدم قطعیت ذاتی آینده محیط امنیتی برخورد کنیم (با ترسیم طیف سناریوها).

لایه موضوعی - محتوایی: گفتمان امنیت گسترده‌یافته و امنیت انسانی به ما می‌گوید چه چیزی را باید به عنوان «تهدید» و «آسیب‌پذیری» در منطقه ببینیم (فراتر از تهدیدات صرفاً نظامی).

¹ Chaos Theory

² Path Dependency Theory

لایه تحلیلی - تبیینی: نظریه سیستم‌های پیچیده به ما می‌گوید چرا پویایی‌های امنیتی منطقه به این شکل است و چگونه اجزای مختلف با یکدیگر تعامل می‌کنند تا تهدیدات را ایجاد یا تشدید کنند.

در این الگوی تلفیقی، آینده تهدیدات امنیتی در جنوب شرق ایران به عنوان حالت‌های محتمل در حال ظهور یک سیستم پیچیده سازگار شونده تعریف می‌شود و سپس با استفاده از روش‌های آینده‌نگاری (مانند تحلیل ساختاری MICMAC و سناریونگاری) برای شبیه‌سازی شناختی این سیستم، شناسایی نقاط اهرمی برای مداخله موثر و در نهایت، ارائه راهبردهای تاب‌آور و انعطاف‌پذیر است که تصمیم‌گیرندگان را برای طیفی از آینده‌های محتمل - و نه فقط یک آینده مفروض - آماده می‌سازد. این چارچوب، می‌تواند پاسخی مستقیم به ناکارآمدی تحلیل‌های خطی، تک‌بعدی و تاریخی‌محور در فهم امنیت پیچیده منطقه قلمداد گردد.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع آینده‌نگاری راهبردی کیفی است که در چارچوب نظریه سیستم‌های پیچیده انجام می‌شود. طرح پژوهش، اکتشافی-توسعه‌ای بوده و از روش سناریونگاری ساختاریافته به عنوان هسته مرکزی بهره می‌گیرد. فرآیند پژوهش مبتنی بر مدل تلفیقی ووروش (۲۰۰۳) و پوپر (۲۰۰۸) بوده و در هفت گام منطقی اجرا شده است.

جامعه پژوهش شامل؛ خبرگان حوزه‌های امنیت ملی، مطالعات منطقه‌ای، توسعه و آینده‌پژوهی با حداقل ۱۰ سال سابقه تخصصی است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند قضاوتی و معیار اشباع نظری، تعداد ۲۵ نفر انتخاب شدند.

گردآوری و تحلیل داده‌ها نیز از طریق مطالعات اسنادی (برای شناسایی اولیه روندها) و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته عمیق با خبرگان گردآوری شد. برای تحلیل متون مصاحبه‌ها از تحلیل مضمون (براون و کلارک، ۲۰۰۶) استفاده شد و برای مراحل تحلیلی آینده‌نگاری از تکنیک‌های کیفی ساختاریافته زیر بهره گرفته شد:

- تحلیل ساختاری (MICMAC کیفی): برای شناسایی روابط تاثیر-عدم قطعیت بین عوامل کلیدی. در این مرحله، خبرگان روابط را به صورت کیفی (مانند: تاثیر قوی، تاثیر ضعیف، عدم قطعیت بالا) ارزیابی کردند.

- سناریونگاری بر اساس محورهای عدم قطعیت: برای ساخت سناریوها.

- تحلیل میدان نیرو: برای شناسایی بازیگران و نیروهای موافق/مخالف تغییر.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با توجه به ماهیت کیفی این پژوهش، برای اطمینان از دقت و اتکاپذیری یافته‌ها، از روش‌های پذیرفته‌شده در پژوهش‌های کیفی استفاده شد که در ادامه توضیح داده می‌شود.

(الف) روایی ابزار گردآوری

۱- روایی محتوایی: به منظور اطمینان از جامعیت و مرتبط بودن سؤالات مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با اهداف پژوهش، پرسشنامه اولیه در معرض قضاوت ۵ نفر از خبرگان حوزه امنیت و آینده‌پژوهی قرار گرفت. از ایشان خواسته شد تا میزان ارتباط و وضوح هر سؤال را در یک مقیاس لیکرت ۴ درجه‌ای (از «غیرمرتبط» تا «کاملاً مرتبط») ارزیابی کنند. سپس شاخص روایی محتوا (CVI) برای هر سؤال و برای کل ابزار محاسبه شد. بر این اساس، میانگین CVI کل پرسشنامه برابر با ۰/۹۴ به دست آمد که نشان‌دهنده توافق بالا میان خبرگان بر روی مرتبط بودن سؤالات است.

۲- روایی سازه: برای اطمینان از اینکه مصاحبه‌ها و تحلیل‌ها همان سازه موردنظر (آینده تهدیدات امنیتی در منطقه جنوب شرق) را می‌سنجند از روش بازبینی توسط اعضا استفاده شد. خلاصه‌ای از یافته‌های اولیه تحلیل مضمون در اختیار ۸ نفر از مشارکت‌کنندگان اصلی قرار گرفت و نظرات آنان برای تصحیح و تعمیق درک محقق از داده‌ها به کار بسته شد.

(ب) پایایی ابزار گردآوری

۱- پایایی در تحلیل مضمون (کدگذاری): به منظور اطمینان از عینیت و ثبات در فرآیند کدگذاری داده‌های کیفی، از روش توافق بین کدگذاران استفاده شد. پس از آموزش اولیه، دو کدگذار مستقل (شامل محقق اصلی و یک همکار آشنا به مفاهیم پژوهش) به طور جداگانه حدود ۲۰٪ از متن مصاحبه‌ها (به صورت تصادفی انتخاب‌شده) را کدگذاری کردند. سپس میزان توافق بین آن‌ها با استفاده از ضریب کاپای کوهن محاسبه گردید. مقدار ضریب کاپا ۰/۸۲ به دست آمد که بیانگر «توافق تقریباً کامل» بر اساس معیار لاندیس و کخ (۱۹۷۷) است. اختلاف‌های اندک باقی‌مانده نیز از طریق بحث و اجماع برطرف شد و چارچوب نهایی کدگذاری برای تحلیل تمام داده‌ها مورد استفاده قرار گرفت.

۲- پایایی در مراحل آینده‌نگاری: برای افزایش قابلیت اعتماد نتایج مراحل کیفی ساختاریافته (مانند ارزیابی تأثیر و عدم قطعیت عوامل در تکنیک MICMAC) از مشارکت گروهی خبرگان در قالب کارگاه‌های ساختاریافته استفاده شد. در این کارگاه‌ها، ارزیابی‌ها از طریق بحث، استدلال و تلاش برای ایجاد اجماع جمعی انجام پذیرفت. این فرآیند مشارکتی، ذهنیت فردی را کاهش داده و اعتبار جمعی نتایج را افزایش می‌دهد. خلاصه نتایج در جدول (۲) آمده است.

جدول (۲) روایی و پایایی ابزار گردآوری داده‌ها

شاخص	مقدار	روش اندازه‌گیری	نتیجه
CVI	۰/۹۴	ارزیابی توسط ۵ متخصص	مطلوب
CVR	۰/۹۲	فرمول لاوشه	مطلوب
ضریب کاپای کوهن	۰/۸۲	---	توافق تقریباً کامل

در ادامه تجزیه و تحلیل داده‌ها در قالب گام‌های هفت‌گانه تشریح می‌گردد.

گام ۱: پیش‌آینده‌نگاری: در این گام دامنه پژوهش به شرح زیر تعریف شد:

- جغرافیایی: استان سیستان و بلوچستان با تأکید بر مناطق مرزی و در نظرگیری تأثیرات متقابل با استان نیمروز افغانستان و بلوچستان پاکستان.
- زمانی: افق ۱۰ ساله (۱۴۱۴-۱۴۰۴ ه.ش).
- مفهومی: تهدیدات امنیتی در چارچوب «امنیت ملی» و شامل ابعاد سخت (تروریسم، قاچاق)، نرم (جنگ روانی، شکاف اجتماعی) و زمینه‌ساز (محرومیت، بحران زیست‌محیطی).

گام ۲: شناسایی روندها، عوامل کلیدی و بازیگران: داده‌های مصاحبه‌ها با روش تحلیل مضمون تحلیل شد. خروجی این مرحله، شناسایی ۴ روند کلان، ۸ عامل کلیدی تأثیرگذار و ۵ دسته بازیگر اصلی بود که در جدول (۳) خلاصه شده‌اند.

جدول (۳) شناسایی روندها و عوامل کلیدی موثر در آینده امنیتی منطقه جنوب شرق ایران

رده	روند	مولفه‌های کلیدی (به همراه نمونه‌ای از کدهای پایه استخراج شده)
اقتصادی-اجتماعی	اقتصادی-اجتماعی	• شکاف توسعه‌ای-ساختاری: تداوم محرومیت در شاخص‌های درآمد، اشتغال، آموزش و بهداشت نسبت به میانگین ملی.

<ul style="list-style-type: none"> • بیکاری مزمن جوانان: نرخ بیکاری بالا به ویژه در میان فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و جوانان ۱۵-۲۹ سال. • اقتصاد غیررسمی و قاچاق محور: غالب بودن فعالیت‌های غیرمولد و قاچاق به عنوان منبع درآمد برای بخشی از جامعه. • احساس تبعیض و حاشیه‌نشینی: شکل‌گیری گفتمان «مرکز-پیرامون» و احساس غفلت از جانب حکومت مرکزی. 		
<ul style="list-style-type: none"> • بی‌ثباتی پایدار در افغانستان: وجود حکومت طالبان با چالش مشروعیت و ناتوانی در کنترل کامل قلمرو، به همراه فعالیت گروه‌های افراطی. • سیاست دوگانه پاکستان: مماشات تاریخی اسلامآباد با برخی گروه‌های شورشی بلوچ و استفاده ابزاری از آنان، ناتوانی/عدم اراده در کنترل کامل ایالت بلوچستان. • رقابت قدرت‌های فرامنطقه‌ای: افزایش حضور و رقابت بازیگرانی مانند چین (از طریق پروژه CPEC) هند و آمریکا در منطقه که معادلات امنیتی را پیچیده می‌کند. 	ژئوپلیتیک	روندهای کلان ^۱
<ul style="list-style-type: none"> • تشدید خشکسالی و کم‌آبی: کاهش بارش‌ها، خشکیدن هامون و افت شدید سطح آب‌های زیرزمینی. • عدم تامین حقا به ایران از افغانستان • تخریب سرزمین و بیابان‌زایی: کاهش پوشش گیاهی و فرسایش خاک. • مهاجرت‌های اجباری: جایجایی جمعیت از روستاها و عشایر تخلیه‌شده به حاشیه شهرهای بزرگ (زاهدان، چابهار). 	زیست محیطی	
<ul style="list-style-type: none"> • جنگ شناختی و رسانه‌ای: تولید و انتشار گسترده محتوای ضدایرانی به زبان‌های محلی (بلوچی) در پیام‌رسان‌های خارجی با هدف تضعیف هویت ملی و مشروعیت حکومت. • در دسترس بودن فناوری‌های نوین (دوگانه): گسترش استفاده از پهپادهای سبک و ارزان توسط گروهک‌ها برای حملات تروریستی، نظارت و قاچاق. • شکاف دیجیتال حکومتی: ضعف نسبی نهادهای رسمی در تولید محتوای جذاب و اثرگذار برای مخاطب جوان محلی. 	فناورانه- رسانه ای	
<ul style="list-style-type: none"> • سطح توسعه اقتصادی-اجتماعی و کاهش محرومیت در استان: (شامل: نرخ اشتغالزایی پروژه‌های کلان، توزیع عادلانه منابع، بهبود شاخص‌های رفاهی). 	عوامل داخلی	عوامل کلیدی تاثیرگذار ^۲

¹ Megatrends² Key Drivers

<ul style="list-style-type: none"> • سطح سرمایه اجتماعی و اعتماد مردم به نهادهای حکومتی: (میزان مشارکت داوطلبانه مردم با نهادهای امنیتی، باور به کارایی حکومت در حل مشکلات). • کارایی، شفافیت و پاسخگویی حکمرانی محلی: (عملکرد استانداری و شهرداری‌ها، مبارزه با فساد اداری، سطح مشارکت نخبگان بومی در مدیریت). • اثربخشی و هماهنگی اقدامات نهادهای امنیتی: (همکاری عملیاتی بین ارتش، سپاه، وزارت اطلاعات و فراجا، کیفیت اطلاعات و سرعت عمل). 		
<ul style="list-style-type: none"> • میزان اراده و توانایی دولت‌های افغانستان و پاکستان برای کنترل گروه‌های شورشی در نیمروز و بلوچستان: (کمیت‌های مشترک امنیتی، عملیات‌های نظامی افغانستان در مرز، برخورد با رهبران گروهک‌ها). • سطح ثبات و جهت‌گیری سیاسی حکومت در افغانستان: (میزان کنترل طالبان بر قلمرو، رابطه طالبان با گروه‌های فرامنطقه‌ای، رویکرد آنان نسبت به ایران). • سطح و تداوم تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران: (تأثیر بر منابع مالی دولت برای اجرای پروژه‌های توسعه‌ای و خرید تجهیزات امنیتی). • سرعت و دامنه گسترش فناوری‌های نوین (سایبری، پهپادی) در دسترس بازیگران غیردولتی: (افزایش توان عملیاتی تهدیدکنندگان). 	عوامل خارجی	
<ul style="list-style-type: none"> • نهادهای امنیتی - نظامی (ستاد کل نیروهای مسلح، قرارگاه مرزبانی، سپاه قدس، وزارت اطلاعات). • دستگاه‌های اجرایی و سیاسی (استانداری، وزارت کشور، وزارت خارجه). 	بازیگران حکومتی/دولتی	
<ul style="list-style-type: none"> • گروه‌های شورشی و تروریستی مسلح (جیش العدل، انصارالفرقان و ...). • شبکه‌های سازمان‌یافته قاچاق (انسان، سلاح، مواد مخدر، سوخت، کالا). 	بازیگران غیردولتی مخرب	
<ul style="list-style-type: none"> • ساختارهای عشیره‌ای، قومی و مذهبی (رؤسای طوایف، علما و شخصیت‌های مذهبی محلی). • نخبگان علمی، فرهنگی و رسانه‌ای بومی. 	بازیگران غیردولتی میانی/ اجتماعی	بازیگران اصلی ^۱
<ul style="list-style-type: none"> • دولت‌های همسایه (پاکستان، افغانستان). • قدرت‌های فرامنطقه‌ای (چین، آمریکا، هند، عربستان). 	بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی	
<ul style="list-style-type: none"> • شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های برون‌مرزی فعال در حوزه قومیت بلوچ و اهل سنت. 	بازیگران جدید/ مجازی	

¹ Key Actors

گام ۳: تحلیل عدم قطعیت‌ها و انتخاب عوامل کلیدی عدم قطعیت هشت عامل کلیدی شناسایی شده با استفاده از تکنیک تحلیل ساختاری (MICMAC) و تشکیل ماتریس تأثیر-عدم قطعیت توسط خبرگان، مورد ارزیابی قرار گرفتند. خروجی این مرحله در جدول (۴) نشان داده شده است.

جدول (۴) تحلیل ساختاری عوامل کلیدی (خروجی MICMAC کیفی)

وضعیت در ماتریس	سطح عدم قطعیت	سطح تاثیر	عامل کلیدی
عامل کلیدی عدم قطعیت	بسیار بالا	بسیار بالا	سطح توسعه اقتصادی-اجتماعی در استان
عامل کلیدی عدم قطعیت	بسیار بالا	بسیار بالا	میزان همکاری و کنترل امنیتی افغانستان
عامل تاثیرگذار	بالا	بالا	سطح سرمایه اجتماعی و اعتماد به نهادها
عامل تاثیرگذار	متوسط	بالا	کارایی حکمرانی محلی
عامل با عدم قطعیت بالا	بسیار بالا	بالا	ثبات سیاسی در افغانستان
عامل زمینه ساز	متوسط	متوسط	شدت تغییرات اقلیمی
عامل تاثیرگذار	بالا	متوسط-پایین	سطح تحریم های بین المللی
عامل با عدم قطعیت بالا	بسیار بالا	متوسط	گسترش فناوری های نوین

نتایج این مرحله حاصل از یک کارگاه ساختاریافته با خبرگان و با بکارگیری منطق MICMAC در قالب کیفی است. در این کارگاه روابط متقابل دوجه دوی بین عوامل در قالب ماتریس تاثیرات ارزیابی شد. بر مبنای اجماع خبرگان و الگوی حاکم بر ماتریس، سطح تاثیر هر عامل بر سیستم کلی و سطح عدم قطعیت پیش بینی آینده آن، در مقیاس «کیفی بسیاربالا، بالا، متوسط، متوسط-پایین و پایین» طبقه بندی شد. دو عاملی که در هر دو بُعد به رتبه بسیاربالا دست یافتند به عنوان عوامل کلیدی عدم قطعیت برای سناریوسازی انتخاب گردیدند.

گام ۴: سناریونگاری: با انتخاب دو عامل کلیدی عدم قطعیت، یک ماتریس سناریوی ۲×۲ تشکیل شد. هر یک از چهار خانه این ماتریس، یک سناریوی محتمل برای آینده امنیتی جنوب شرق ایران در افق ده ساله ترسیم می‌کند.

جدول (۵) ماتریس سناریوهای آینده امنیتی منطقه جنوب شرق ایران

عوامل کلیدی	تحقق توسعه اقتصادی - اجتماعی (مثبت)	عدم تحقق توسعه اقتصادی - اجتماعی (منفی)
همکاری و کنترل مطلوب افغانستان (مثبت)	سناریوی ۱: آرامش پایدار؛ کاهش محسوس تهدیدات، تقویت سرمایه اجتماعی، ثبات پایدار.	سناریوی ۲: امنیت شکننده؛ تهدیدات خارجی کنترل می‌شود، اما ناامنی داخلی و نارضایتی اجتماعی بالا می‌ماند.
عدم همکاری / کنترل افغانستان (منفی)	سناریوی ۳: ناامنی کنترل شده؛ تهدیدات مرزی ادامه دارد ولی جامعه محلی در کنار نظام ایستاده و تاب‌آوری بالاست.	سناریوی ۴: طوفان کامل؛ ترکیب کشنده تهدیدات خارجی و آسیب‌پذیری داخلی؛ فشار شدید بر سیستم امنیتی.

شکل (۱) ماتریس سناریوهای آینده امنیتی جنوب شرق ایران

گام ۵: تحلیل کیفی نقش عوامل و تدوین نشانگرهای پیش:

هدف این گام، تبدیل سناریوهای ایستای ترسیم‌شده به ابزاری پویا برای تصمیم‌گیری و اقدام راهبردی است. برای این منظور، دو اقدام مکمل انجام شد: (۱) تحلیل کیفی نقش عوامل کلیدی در پویایی هر سناریو و (۲) تدوین سبدهی از نشانگرهای کلیدی برای پیش تحولات.

الف) تحلیل کیفی نقش عوامل کلیدی در پویایی سناریوها

پس از ترسیم چارچوب سناریوهای چهارگانه، این پرسش مطرح می‌شود که «هر یک از عوامل شناسایی شده چگونه می‌توانند مسیر حرکت سیستم به سمت یک سناریوی خاص را تقویت یا تضعیف کنند؟» برای پاسخ به این پرسش، یک جلسه کارگاهی تعاملی با خبرگان برگزار شد. در این کارگاه، با اتکا به چارچوب نظریه سیستم‌های پیچیده و از طریق بحث‌های گروهی متمرکز، نقش و اهمیت هر عامل در شکل‌دهی، استمرار یا تغییر هر سناریو به صورت کیفی مورد واکاوی قرار گرفت. خروجی این تحلیل، درک مشترکی از نقش‌های راهبردی متفاوت عوامل (مانند «عامل تعیین‌کننده»، «عامل تنظیم‌گر»، «عامل تشدیدکننده») در پویایی سیستم بود که در جدول (۷) خلاصه‌سازی شده است.

(ب) تدوین سبد نشانگرهای کلیدی پایش

برای آنکه سناریوها صرفاً در حد مفاهیم نظری نمانده و امکان پایش عملیاتی تحولات فراهم آید، لازم است متغیرهای کلیدی عینی‌تری تعریف شوند که تغییرات آنها بیانگر حرکت سیستم به سمت یکی از سناریوها باشد. این نشانگرها با رعایت سه معیار اصلی انتخاب شدند: (۱) مستقیماً یکی از عوامل کلیدی (به‌ویژه دو عامل عدم قطعیت) را اندازه‌گیری کنند، (۲) قابل دسترسی و کمی باشند (اگرچه تحلیل نهایی کیفی است) و (۳) حساس به تغییر در افق زمانی موردنظر (ده ساله) باشند. این نشانگرها در قالب یک سبد پایش سازماندهی شدند تا نهادهای مسئول بتوانند با رصد دوره‌ای آنها، موقعیت راهبردی منطقه را درک کنند. فهرست این نشانگرهای کلیدی در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول (۶) نشانگرهای کلیدی برای پایش تحولات راهبردی

منبع داده / توضیح	نشانگر کلیدی	حوزه / عامل کلیدی
- مرکز آمار ایران، سالنمای آماری استان - سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان، گزارش‌های دوره‌ای - محاسبه بر اساس داده‌های مرکز آمار و بانک مرکزی	- نرخ بیکاری جوانان ۱۵-۲۹ سال - درصد پیشرفت فیزیکی و مالی پروژه‌های کلان توسعه‌ای مصوب در منطقه - رشد ارزش افزوده بخش‌های غیرنفتی منطقه - شاخص فلاکت (نرخ تورم + نرخ بیکاری) در منطقه	حوزه اقتصادی-اجتماعی (عامل کلیدی داخلی)

<p>- گزارشات داخلی فراچای استان و قرارگاه قدس استان</p> <p>- پایش کیفی توسط مرکز مطالعات فضای مجازی استانداری و اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان</p>	<p>- میزان مشارکت داوطلبانه مردمی در تامین امنیت محلات مرزی</p> <p>- حجم و نگرش کلی (مثبت / منفی) محتوای تولیدشده کاربران استان در شبکه های اجتماعی درباره امنیت و توسعه</p>	<p>حوزه حکمرانی و سرمایه اجتماعی (عوامل تنظیم گر)</p>
<p>- گزارشات فرماندهی مرزبانی منطقه</p> <p>- وزارت امور خارجه / اداره کل همسایگان شرقی</p> <p>- پایش و تحلیل بیانیه ها و سخنرانی ها توسط موسسات مطالعاتی و شورای تامین استان</p>	<p>- تعداد و دامنه جغرافیایی درگیری های مسلحانه با گروه های اشرار و تروریستی در مناطق مرزی</p> <p>- تعداد و سطح مذاکرات و تفاهم نامه های امضاء شده بین مقامات ایرانی و افغان با موضوع امنیت مرزی و همکاری های اقتصادی</p> <p>- گفتمان رسمی مقامات ارشد افغانستان درباره ایران در سخنرانی های عمومی</p>	<p>حوزه تهدیدات خارجی و همکاری ها (عامل کلیدی خارجی)</p>
<p>- گزارشات فرماندهی مرزبانی منطقه</p> <p>- شرکت آب منطقه ای، گزارشات سالانه</p>	<p>- تعداد حوادث مربوط به استفاده غیرقانونی از پهپادهای سبک در مرز</p> <p>- درصد کاهش سطح آب های زیرزمینی در دشت های اصلی منطقه (زاهدان، زابل)</p>	<p>حوزه ریسک های نوظهور و زمینه ساز</p>

جدول (۷) تحلیل کیفی نقش عوامل کلیدی در پویایی سناریوها

تأثیر بر سناریوها (تحلیل کیفی)	نقش راهبردی در سیستم	عامل کلیدی
<ul style="list-style-type: none"> • آرامش پایدار: شرط لازم اولیه. • امنیت شکننده: ضعف در این عامل، علت اصلی قفل شدن سیستم در این سناریو است. • ناامنی کنترل شده: وجود آن، تاب آوری لازم برای مقابله با تهدید خارجی را فراهم می کند. • طوفان کامل: عدم تحقق آن، سیستم را در برابر تهدید خارجی کاملاً آسیب پذیر می سازد. 	<p>عامل تعیین کننده جهت گیری کلی</p>	<p>سطح توسعه اقتصادی- اجتماعی در استان</p>
<ul style="list-style-type: none"> • آرامش پایدار: شرط لازم مکمل. • امنیت شکننده: با فرض کنترل نسبی مرز توسط افغانستان محقق می شود. 	<p>عامل تعیین کننده سطح فشار تهدید خارجی و هزینه امنیتی</p>	<p>میزان همکاری و کنترل امنیتی افغانستان</p>

<ul style="list-style-type: none"> • ناامنی کنترل‌شده: ضعف این عامل، علت اصلی باقی ماندن در این سناریوی پرهزینه است. • طوفان کامل: عدم کنترل مرز توسط افغانستان، موتور محرک این سناریو است 		
<p>این عامل مانند یک ضربه‌گیر عمل می‌کند. سطح بالای آن، اثرات منفی سایر عوامل (مثل توسعه نیافتگی یا تهدید خارجی) را کاهش می‌دهد و حرکت به سمت سناریوهای مثبت را تسهیل می‌کند. سطح پایین آن، سیستم را شکننده و مستعد تشدید بحران می‌سازد.</p>	<p>عامل تنظیم گر و تعدیل کننده تاب آوری</p>	<p>سطح سرمایه اجتماعی و اعتماد به نهادها</p>
<p>حکمرانی خوب، تضمین می‌کند که منابع و پروژه‌های توسعه‌ای به شکل عادلانه و کارآمد اجرا شده و به سرمایه اجتماعی مثبت تبدیل شوند. حکمرانی ضعیف، حتی با تخصیص منابع، می‌تواند منجر به فساد، احساس تبعیض و تقویت سناریوهای منفی (به‌ویژه امنیت شکننده) گردد.</p>	<p>عامل تنظیم گر کیفیت اجرا و توزیع منافع</p>	<p>کارایی حکمرانی محلی</p>
<p>بی‌ثباتی در افغانستان، عامل کلیدی خارجی را به شدت تشدید کرده و احتمال حرکت سیستم به سمت طوفان کامل را افزایش می‌دهد. ثبات نسبی، اگرچه همکاری کامل را تضمین نمی‌کند، اما فضای لازم برای دیپلماسی و مدیریت تهدید را فراهم می‌آورد.</p>	<p>عامل تشدید کننده/ تضعیف کننده</p>	<p>ثبات سیاسی در افغانستان</p>
<p>تحریم‌ها، منابع مالی و فنی لازم برای سرمایه‌گذاری در عامل تعیین‌کننده داخلی (توسعه) و تقویت عامل تعیین‌کننده خارجی (از طریق دیپلماسی فعال) را محدود می‌سازند. آنها دامنه اقدامات ممکن برای دستیابی به آرامش پایدار را تنگ می‌کنند.</p>	<p>عامل محدود کننده ساختاری</p>	<p>سطح تحریم‌های بین‌المللی</p>
<p>این عوامل به طور مستقیم جهت سناریوها را تغییر نمی‌دهند، بلکه مانند مقیاس‌کننده ریسک عمل می‌کنند. آنها هزینه‌های معیشتی و امنیتی را در همه سناریوها افزایش داده و مدیریت هر یک از حالات چهارگانه را پیچیده‌تر و پرهزینه‌تر می‌سازند.</p>	<p>عامل افزایش ریسک و هزینه</p>	<p>شدت تغییرات اقلیمی و گسترش فناوری‌های نوین</p>

خروجی این گام، دو ابزار عملیاتی برای تصمیم‌گیرندگان است: (۱) درک کیفی از اهرم‌های اثرگذار بر آینده سیستم (جدول ۷) که نشان می‌دهد تمرکز بر کدام عوامل می‌تواند

بیشترین اثر را در هدایت سیستم به سمت مطلوب داشته باشد، و ۲) سبدي از نشانگرهای عینی (جدول ۶) که امکان رصد مستمر تحولات و تشخیص اولیه حرکت سیستم به سمت یک سناریوی خاص را فراهم می‌آورد. در واقع این دو در کنار هم، پلی بین تحلیل آینده‌نگر و اقدام راهبردی در زمان حال ایجاد می‌کنند.

گام ششم: تدوین راهبردهای چندلایه

با درک عدم قطعیت‌ها و سناریوهای محتمل، یک راهبرد یکپارچه و انعطاف‌پذیر مورد نیاز است که بتواند در برابر طیف وسیعی از آینده‌ها تاب بیاورد از این رو با بهره‌گیری از نظریه تاب‌آوری در سیستم‌های پیچیده (ساندرز، ۲۰۲۱) و ادبیات امنیت انسانی (مکلنن، ۲۰۱۹)، یک چارچوب راهبردی سه‌لایه ارائه می‌گردد. هر لایه وظیفه خاصی دارد و در تعامل با لایه‌های دیگر، یک سیستم امنیتی پایدار و تاب‌آور ایجاد می‌کند.

لایه اول: راهبردهای بازدارنده

هدف این لایه افزایش هزینه عملیاتی برای تهدیدکنندگان و ایجاد فضای امن لازم برای اجرای برنامه‌های توسعه است و راهبردهای آن عبارت است از:

- ارتقای مرزبانی هوشمند و یکپارچه: استقرار سامانه‌های نظارتی پیشرفته (پهپاد، سنجنده، رادار) در مرزهای شرقی و شمالی استان و ایجاد مرکز فرماندهی عملیات مرزی یکپارچه برای هماهنگی نهادهای امنیتی.

- اجرای عملیات‌های اطلاعاتی-امنیتی پیش‌دستانه و هدفمند: مبتنی بر تحلیل اطلاعات دقیق برای خنثی‌سازی شبکه‌های تروریستی و قاچاق پیش از اقدام.

- توسعه توانمندی‌های پدافند غیرعامل و مقابله با تهدیدات نامتقارن: حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی استان در برابر حملات سایبری و پهپادی.

لایه دوم: راهبردهای پیشگیرانه (لایه اصلی)

هدف این لایه خشکاندن بسترهای تولید ناامنی از طریق رفع ریشه‌های اقتصادی-اجتماعی و روانی آن است. این لایه شامل راهبردهای زیر است:

- اجرای سریع، شفاف و مشارکت‌محور «طرح جامع جهش توسعه جنوب شرق کشور»: با محوریت اشتغال‌زایی مستقیم جوانان بومی در پروژه‌های کلان و خرد. موفقیت این طرح باید با نشانگرهای لایه پنجم سنجدیده شود.

- راهبرد فعال جنگ شناختی، گفتمان عمومی و رسانه‌ای: تأسیس رسانه‌های محلی پر قدرت به زبان‌های بومی برای خنثی‌سازی تبلیغات معارض، تولید محتوای جذاب مبتنی بر هویت ایرانی-اسلامی و تقویت گفتمان وحدت ملی.

- نهادینه‌سازی گفت‌وگوی مستقیم و پاسخگوی دولت-مردم: ایجاد «شورای مشورتی توسعه و امنیت منطقه» با حضور نمایندگان واقعی اقوام، عشایر و نخبگان جوان برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و افزایش احساس تعلق و بازگشت سرمایه اجتماعی.

لایه سوم: راهبردهای انعطافی و تاب‌آور

هدف از این لایه تقویت توانایی جامعه و نهادها برای جذب شوک، تطبیق و بازیابی پس از وقوع انواع حوادث است. راهبردهای آن عبارت است از:

- توانمندسازی اقتصادی-اجتماعی جامعه محلی در برابر شوک‌ها: ایجاد «صندوق‌های توسعه و بیمه اجتماعی محلی» برای حمایت از خانوارهای آسیب دیده از حوادث (طبیعی یا انسان ساخت).

- ایجاد و تقویت «یگان‌های داوطلب حفاظت اجتماعی» محله‌محور: آموزش و سازماندهی جوانان محلی برای مشارکت در حفاظت از محله، افزایش حس مسئولیت‌پذیری و تقویت پیوند اجتماع با نهادهای امنیتی.

- استقرار سامانه‌های هشدار سریع و مدیریت بحران‌های امنیتی-انسانی: تدوین طرح‌های واکنش سریع برای بحران‌هایی مانند حمله تروریستی یا سیل با تمرکز بر حفظ آرامش اجتماعی.

همان‌طور که در بالا مشخص است این سه لایه یک سیستم یکپارچه تشکیل می‌دهند. لایه بازدارنده فضای امن می‌سازد، لایه پیشگیرانه علل ناامنی را رفع می‌کند و لایه انعطافی ضمانت اجرا را برای تداوم سیستم حتی پس از شوک فراهم می‌آورد. اجرای همزمان و متوازن این لایه‌ها است که می‌تواند چرخه معیوب ناامنی-محرومیت را شکسته و منطقه را به سمت سناریوی مطلوب «آرامش پایدار» سوق دهد (داوینس، ۲۰۲۳).

گام هفتم: طراحی چارچوب پایش و بازنگاری راهبردی

هدف نهایی این پژوهش، تبدیل یافته‌های تحلیلی به یک فرآیند مدیریتی مستمر است که تصمیم‌گیرندگان را قادر سازد تا تحولات پویای منطقه را درک کرده، راهبردها را تطبیق داده و از غافلگیری راهبردی جلوگیری کنند. بنابراین، این گام ارائه یک

چارچوب مفهومی و حکمرانی برای پایش و بازنگاری است. این چارچوب مبتنی بر خروجی‌های مستقیم پژوهش (سناریوها، عوامل کلیدی و نشانگرها) و قابل اجرا توسط نهادهای موجود طراحی شده است. چارچوب پیشنهادی دارای سه رکن اصلی است:

۱- تشکیل دبیرخانه پایش راهبردی منطقه (ساختار حکمرانی):

پیشنهاد می‌شود در چارچوب «شورای تأمین استان سیستان و بلوچستان»، یک دبیرخانه تخصصی پایش راهبردی متشکل از نمایندگان ثابت سطح مدیران ارشد دستگاه‌های ذی‌ربط تشکیل گردد. اعضای کلیدی این دبیرخانه در جدول (۸) مشخص شده‌اند. وظیفه اصلی این دبیرخانه، گردآوری داده‌های نشانگرها، تحلیل دوره‌های موقعیت راهبردی استان و ارائه پیشنهاد برای تنظیم راهبردها به شورای تأمین است.

۲. فرآیند دوره ای پایش و ارزیابی موقعیت راهبردی:

این دبیرخانه، حداقل هر شش ماه یکبار جلسه کاری برگزار کرده و مراحل زیر را طی می‌کند:

- گردآوری داده‌های نشانگرها: داده‌های مرتبط با ۱۰ نشانگر کلیدی جدول (۶) از دستگاه‌های مسئول دریافت می‌شود.

- تحلیل کیفی روندها: اعضا به صورت جمعی، روند هر نشانگر (رو به بهبود، ثابت، رو به وخامت) و دلیل احتمالی آن را مورد بحث قرار می‌دهند.

- تعیین موقعیت کیفی در ماتریس سناریوها: بر اساس تحلیل جمعی روند نشانگرهای دو محور اصلی (توسعه داخلی و تهدید خارجی)، اجماع حاصل می‌شود که موقعیت کنونی استان در کدام یک از چهار ربع سناریویی یا مرز بین آنها قرار دارد. این تشخیص بر اساس منطق کیفی و نه محاسبات کمی صورت می‌پذیرد.

- شناسایی عوامل محرک تغییر: با استفاده از چارچوب جدول (۷)، عوامل کلیدی که بیشترین نقش را در حرکت مشاهده شده داشته‌اند، شناسایی می‌شوند.

۳. چارچوب تصمیم‌گیری تطبیقی و بازنگاری راهبرد:

خروجی جلسه پایش، منجر به یکی از سه تصمیم راهبردی زیر می‌شود که در قالب گزارش به شورای تأمین استان ارائه می‌گردد. منطق این تصمیم‌گیری در جدول (۹) خلاصه شده است.

جدول (۸) پیشنهاد ترکیب و وظایف کلیدی دبیرخانه پایش راهبردی

مسئولیت محوری مرتبط	نقش در دبیرخانه	سمت / نهاد
نظارت بر نشانگرهای توسعه‌ای (شاخص‌های ۱-۳ جدول ۶) و پیوند امنیت و توسعه	ریاست و هماهنگی کلی	معاون هماهنگی امور اقتصادی استانداری (رئیس دبیرخانه)
ارائه و تحلیل داده‌های نشانگرهای امنیتی-مرزی (شاخص‌های ۶ و ۹ جدول ۶)	عضو ثابت	معاون امنیتی-انتظامی استانداری
ارائه گزارش‌های تحلیلی از تحرکات مرزی و درگیری‌ها	عضو ثابت	فرمانده منطقه‌ای مرزبانی ناجا (یا نماینده تاملاًختیار)
ارائه داده‌های پیشرفت پروژه‌های توسعه‌ای کلان و تحلیل اثرات آنها	عضو ثابت	مدیرکل برنامه‌ریزی استانداری
ارائه داده‌های اشتغال و سرمایه‌گذاری	عضو مدعو (در صورت نیاز)	رئیس سازمان صنعت، معدن و تجارت استان
ارائه تحلیل از گفت‌وگو با روابط با افغانستان (شاخص‌های ۷ و ۸ جدول ۶)	عضو مشاور	نماینده وزارت امور خارجه (در استان یا تهران)
گردآوری گزارش‌ها، تسهیل جلسات، مستندسازی تصمیمات و نگهداری نقشه راهبردی	مسئول دبیرخانه	دبیر (کارشناس ارشد آینده‌پژوهی/امنیت ملی)

جدول (۹) چارچوب تصمیم‌گیری تطبیقی بر اساس خروجی پایش

مثال عملی	اقدام پیشنهادی	تفسیر راهبردی	موقعیت شناسایی شده در پایش
افزایش تخصیص بودجه به پروژه‌های اشتغال‌زایی که بیشترین تاثیر را داشته‌اند یا گسترش جغرافیایی پروژه‌های موفق به سایر شهرستان‌ها	تداوم و تقویت راهبرد (مسیر ۱): تداوم اجرای راهبردهای سه‌لایه با تمرکز بر حفظ و شتاب‌بخشی به روندهای مثبت.	سیستم در مسیر مطلوب قرار دارد. راهبردهای چندلایه اثربخش هستند.	حرکت به سمت یا تثبیت در «آرامش پایدار»
تشکیل کارگروه ویژه برای رفع موانع اجرای «طرح جامع توسعه»، تغییر در مدیریت پروژه‌های کلان یا راه‌اندازی کمپین رسانه‌ای جدید برای مقابله با گفتمان بی‌عدالتی	بازنگری در لایه پیشگیرانه (مسیر ۲): بازطراحی یا تسریع اجرای برنامه‌های توسعه‌ای و اجتماعی. بررسی کارایی حکمرانی محلی و گفتمان‌رسانی.	تهدید خارجی کنترل شده اما نارضایتی داخلی در حال افزایش است. لایه پیشگیرانه (نرم) ضعیف است.	حرکت به سمت یا تثبیت در «امنیت شکننده»

<p>تجدید سازمان در استقرار مرزبانان با تمرکز بر نقاط بحرانی، راهاندازی «صندوق توسعه محلی» در روستاهای مرزی بسیار آسیب‌پذیر و برگزاری مانورهای مشترک مدیریت بحران با جامعه محلی.</p>	<p>تنظیم تاکتیک‌های لایه بازدارنده و تقویت لایه انعطافی (مسیر ۲): بازتعریف اولویت‌های عملیاتی مرزی، افزایش سرمایه‌گذاری در تاب‌آوری محلی و سامانه‌های هشدار سریع</p>	<p>توسعه داخلی نسبی حاصل شده اما فشار تهدید خارجی بالا و پرهزینه است. لایه بازدارنده تحت فشار زیاد و لایه انعطافی در حال آزمون است.</p>	<p>حرکت به سمت یا تثبیت در «نامنی کنترل شده»</p>
<p>افزایش سطح آمادگی نیروهای امنیتی، اجرای عملیات پیش‌دستانه اطلاعاتی علیه شبکه‌های تهدید و همزمان، اعلام یک بسته فوری حمایت معیشتی و اشتغال اضطراری برای مناطق بحرانی.</p>	<p>بازنگری اساسی و اقدام فوری (مسیر ۳): تشکیل جلسه فوری شورای تأمین با دستور کار بحران. بررسی امکان تغییر موقت اولویت به لایه بازدارنده برای مهار فوری تهدید، همزمان با طراحی یک برنامه اضطراری توسعه- امنیت برای شکستن چرخه معیوب.</p>	<p>همزمانی روندهای منفی داخلی و خارجی. سیستم در آستانه یک بحران چندوجهی است.</p>	<p>حرکت به سمت «طوفان کامل»</p>
<p>تشکیل یک گروه کاری فوری متشکل از دبیرخانه و تعدادی از خبرگان اولیه پژوهش برای برگزاری یک کارگاه سناریوسازی اضطراری حول محور «عامل شگفتی‌ساز» و ترسیم مجدد آینده‌های محتمل.</p>	<p>بازآفرینی چارچوب (مسیر ۳): تعلیق موقت چارچوب فعلی. دبیرخانه موظف می‌شود با استفاده از روش این پژوهش اما در دامنه جدید، سناریوهای جدیدی را در یک فرآیند فشرده طراحی و به شورا ارائه کند.</p>	<p>رخدادی غیرمنتظره که مفروضات سناریوها را دگرگون می‌کند (مثلاً): تغییر شدید در حکومت افغانستان، بحران زیست‌محیطی بزرگ.</p>	<p>وقوع یک «عامل شگفتی‌ساز»</p>

چارچوب ارائه‌شده در این گام، یک سیستم پایش ایستا نیست، بلکه یک فرآیند یادگیری سازمانی و تطبیق راهبردی را تعریف می‌کند. این چارچوب با بهره‌گیری از خروجی‌های عینی پژوهش (سناریوها به عنوان نقشه راه، عوامل به عنوان اهرم و نشانگرها به عنوان علائم) تصمیم‌گیری را از حالت سلیقه‌ای و روزمره به سمت مدیریت آگاهانه و آینده‌نگر در محیط پیچیده سوق می‌دهد. نقطه قوت آن، عملیاتی بودن، انعطاف‌پذیری و عدم

وابستگی به فناوری‌های پیچیده و غیرقابل دسترس است که اجرای آن را توسط نهادهای محلی ممکن می‌سازد.

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های این پژوهش ضمن ارائه بینش‌های جدید، در چند محور کلیدی با نتایج مطالعات معتبر پیشین هم‌خوانی و انطباق دارد که بر اعتبار آنها می‌افزاید. همچنین، در مواردی این یافته‌ها دقت یا عمق بیشتری به فهم موجود بخشیده یا ابعاد جدیدی را آشکار می‌سازد؛

- تأیید و تعمیق رابطه توسعه و امنیت: یافته این پژوهش مبنی بر نقش محوری «سطح توسعه اقتصادی- اجتماعی» به عنوان یک عامل تعیین‌کننده در سناریوهای آینده، مستقیماً از یافته‌های مطالعاتی مانند کیانی و طاهری (۱۴۰۱) و زالی و همکاران (۱۴۰۰) پشتیبانی می‌کند که بر چرخه معیوب فقر و ناامنی تأکید داشتند. پژوهش حاضر این رابطه را نه تنها تأیید، بلکه پویایی شرطی آن را نشان می‌دهد: توسعه نیافتگی در تعامل با یک تهدید خارجی کنترل‌نشده به «طوفان کامل» می‌انجامد در حالی که در کنار حکمرانی خوب می‌تواند در «ناامنی کنترل‌شده» مدیریت شود. این یافته، برداشت خطی از رابطه توسعه- امنیت را به یک درک سیستمی و موقعیت‌مند ارتقاء می‌دهد.

- تأیید چندبعدی بودن تهدید و نقش عوامل تنظیم‌گر: شناسایی عوامل نرمی مانند «سرمایه اجتماعی» و «کارایی حکمرانی محلی» به عنوان عوامل تنظیم‌کننده تاب‌آوری، همسو با جهت‌گیری کلی ادبیات امنیت انسانی (مکلان، ۲۰۱۹) و مطالعات داخلی مانند شیروانی و همکاران (۱۴۰۰) است که بر اهمیت ابعاد اجتماعی و فرهنگی امنیت تأکید کرده اند. یافته حاضر با نشان دادن مکانیزم اثر این عوامل (کاهش آسیب‌پذیری در سناریوی «امنیت شکننده» و افزایش تاب‌آوری در «ناامنی کنترل‌شده»)، تبیینی عینی و قابل‌اندازه‌گیری از چگونگی تأثیر این متغیرهای نرم ارائه می‌دهد.

- تصدیق ضرورت ادغام راهبردهای سخت و نرم: نتیجه‌گیری این پژوهش درباره لزوم به‌کارگیری راهبرد چندلایه (ترکیب بازدارندگی، پیشگیری و انعطاف) پاسخی عملیاتی به دغدغه مطرح‌شده در مطالعاتی مانند کاظمی و همکاران (۱۴۰۳) و خمیری و معماری (۱۳۹۷) محسوب می‌شود. این مطالعات بر ناکارآمدی رویکردهای صرفاً سخت و ضرورت توجه به راه‌حل‌های نرم تأکید کرده بودند. پژوهش حاضر با طراحی یک چارچوب یکپارچه

نشان می‌دهد که این دو رویکرد نه جایگزین بلکه مکمل یکدیگرند و موفقیت در گرو به‌کارگیری همزمان و هماهنگ آنهاست.

- بسط روش‌شناختی آینده‌نگاری به حوزه امنیت مرزی: استفاده موفق از روش سناریونگاری برای ترسیم آینده‌های امنیتی، کاربستی عملی از توصیه روش‌شناختی مطالعات آینده‌نگارانه مانند علیزاده (۱۴۰۰) و رفیعیان و شیخ‌ویسی (۱۴۰۲) در یک حوزه عینی و پیچیده است. این موفقیت، اعتبار روش‌های کیفی آینده‌پژوهی را برای تحلیل مسائل امنیتی- مرزی تأیید و تقویت می‌کند.

در عین حال، آنچه یافته‌های این پژوهش را از مجموعه مطالعات پیشین متمایز می‌سازد یکپارچگی، عملیاتی‌بودن و زمینه‌مندی آن است. یافته‌های به دست آمده که مستقیماً از فرآیند تحلیل داده‌ها استخراج شده‌اند نه تنها تصویری واقع‌بینانه از آینده‌های محتمل منطقه ارائه می‌دهند بلکه از سه‌لحاظ نوآورانه و کمک‌کننده به حوزه‌های امنیتی و توسعه‌ای محسوب می‌شوند:

الف) نوآوری در تحلیل: مطالعات پیشین به‌درستی بر وجود «چرخه معیوب محرومیت و ناامنی» در مناطق مرزی تأکید کرده‌اند. یافته کلیدی این پژوهش، گام برداشتن از توصیف این چرخه است. با استفاده از نظریه سیستم‌های پیچیده این مطالعه نشان داد که امنیت منطقه حاصل تعامل پویا و غیرخطی شبکه‌ای از عوامل است. برخلاف رویکردهای تک‌عاملی، تحلیل ساختاری (MICMAC) مشخص کرد که هسته این تعامل، بر دو متغیر کلیدی متمرکز است: «سطح توسعه اقتصادی- اجتماعی» (عامل درونی) و «میزان همکاری و کنترل امنیتی افغانستان» (عامل بیرونی). ترسیم چهار سناریوی متمایز («آرامش پایدار»، «امنیت شکننده»، «ناامنی کنترل‌شده» و «طوفان کامل») برآمده از ترکیب این دو عامل، نوآوری محسوسی در درک مسئله ایجاد می‌کند. این یافته ثابت می‌کند که آینده منطقه، تقدیری از پیش تعیین‌شده نیست بلکه حاصل انتخابی راهبردی از میان چند مسیر ممکن است که هرکدام هزینه‌ها و پیامدهای متفاوتی دارند. این مدلسازی سیستمی به محققان و برنامه‌ریزان ابزاری تحلیلی قدرتمند می‌دهد تا به جای تمرکز بر یک تهدید خاص، تعامل کل‌نگر تهدیدات و آسیب‌پذیری‌ها را درک کنند.

ب) نوآوری در تشخیص اهرم‌های راهبردی: این پژوهش در سطحی عمیق‌تر، صرفاً به شناسایی عوامل تعیین‌کننده بسنده نکرد. تحلیل کیفی نقش عوامل نشان داد که عواملی

مانند «سطح سرمایه اجتماعی و اعتماد به نهادها» و «کارایی حکمرانی محلی»، اگرچه جهت کلی سیستم را تغییر نمی‌دهند اما به عنوان تنظیم‌کننده‌های قوی تاب‌آوری عمل می‌کنند. برای مثال، یافته‌ها حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی بالا، آسیب‌پذیری ذاتی سناریوی «امنیت شکننده» را به شدت کاهش می‌دهد. این کشف، نوآوری در اولویت‌بندی مداخلات به شمار می‌رود. به سیاست‌گذاران و مجریان نشان می‌دهد که در کنار سرمایه‌گذاری کلان در پروژه‌های توسعه‌ای (عامل تعیین‌کننده)، توجه همزمان و هدفمند به تقویت نهادهای اجتماعی و بهبود کیفیت حکمرانی محلی (عوامل تنظیم‌گر) می‌تواند اثرات سرمایه‌گذاری‌ها را چندبرابر کرده و از هدررفت منابع در بستر فساد یا بی‌اعتمادی جلوگیری کند. این نگاه، دانش موجود در حوزه توسعه و امنیت را با ارائه یک الگوی عمل یکپارچه غنی می‌سازد.

ج) نوآوری در ارائه راه‌حل: بسیاری از مطالعات به «لزوم راهبرد یکپارچه» اشاره می‌کنند اما به ندرت مکانیزم اجرا و نظارت بر آن را طراحی می‌کنند. دستاورد متمایز و کاربردی این پژوهش، تبدیل تحلیل‌های ایستا به یک سامانه عملیاتی پویاست. پژوهش حاضر با طراحی «چارچوب حکمرانی تطبیقی»- متشکل از سبد نشانگرهای پایش (جدول ۶)، ساختار دبیرخانه راهبردی (جدول ۸) و الگوی تصمیم‌گیری مبتنی بر سناریو (جدول ۹) - شکاف میان دانش و عمل را پر می‌کند. این چارچوب به تصمیم‌گیرندگان امکان می‌دهد تا به‌جای واکنش به بحران‌های رخ داده، براساس داده‌های عینی، موقعیت سیستم را در نقشه سناریوها تشخیص داده و راهبردهای خود را در یکی از سه مسیر «تداوم»، «بازنگری» یا «بازآفرینی» به‌روز کنند. این محصول نهایی، یک پیشنهاد نهادی مشخص و قابل اجرا است که مستقیماً پاسخگوی نیاز مبرم دستگاه‌های امنیتی و اجرایی به ابزارهای مدیریت عدم قطعیت در محیط‌های پیچیده می‌باشد.

در مجموع این پژوهش نشان داد که امنیت در مناطق مرزی، ویژگی یک سیستم پیچیده تطبیقی‌پذیر را دارد. نوآوری آن، ارائه یک بسته کامل تحلیلی-راهبردی است که از نظریه سیستم‌ها برای درک مسئله شروع می‌کند، با روش آینده‌نگاری امکان‌های پیش‌رو را ترسیم می‌کند، عوامل کلیدی و تنظیم‌گر را شناسایی می‌کند و در نهایت، یک سامانه حکمرانی پایش‌محور برای اقدام طراحی می‌نماید. این چارچوب، اگرچه در بستر سیستم

و بلوچستان توسعه یافته اما از قابلیت تطبیق و الگوبرداری برای دیگر مناطق مرزی با ویژگی‌های پیچیدگی مشابه برخوردار است. با استناد به یافته‌ها و با هدف عینیت بخشیدن به نوآوری‌های سه‌گانه پژوهش در حوزه تحلیل سیستمی، تشخیص اهرم‌های راهبردی و طراحی حکمرانی پویا توصیه‌های کاربردی زیر در سه سطح راهبردی-فرابخشی، اجرایی-عملیاتی و پایشی-تطبیقی ارائه می‌گردد:

توصیه‌های سیاستی برای سیاست‌گذاران دفاعی:

الف) توصیه‌های راهبردی-فرابخشی (مبتنی بر یافته‌های دو عامل کلیدی و چهار سناریو)

توصیه ۱- تدوین «سند راهبردی یکپارچه امنیت و توسعه شرق کشور» با افق ۱۴۱۴ این سند باید با تشکیل یک کارگروه فرابخشی تحت مدیریت دبیرخانه شورای عالی امنیت ملی و با مشارکت وزارتخانه‌های کلیدی و استانداری تهیه شود. محتوای آن می‌بایست اهداف کمی توسعه‌ای و امنیتی را به طور همزمان و مرتبط تعریف نماید، برنامه‌های عملیاتی برای حرکت به سمت سناریوی مطلوب «آرامش پایدار» طراحی کند و برای تمامی پروژه‌های بزرگ توسعه‌ای و عملیات‌های اصلی امنیتی، به ترتیب پیوست امنیتی و توسعه‌ای در نظر بگیرد. این پیشنهاد مستقیماً از یافته مبنی بر تعیین‌کنندگی همزمان دو محور توسعه داخلی و همکاری خارجی برای آینده امنیتی منطقه نشأت گرفته است.

توصیه ۲- طراحی و اجرای «راهبرد ارتباطی عمل‌گرا با افغانستان» بر مبنای تفکیک مسائل و ارائه مشروط مشوق.

این راهبرد باید شامل دو کانال موازی باشد: یک کانال امنیتی- فوری برای تشکیل کمیته‌های مشترک مرزبانی و تبادل اطلاعات عملیاتی و یک کانال اقتصادی- بلندمدت برای تسهیل تجارت و همکاری در پروژه‌های زیربنایی. مکانیزم اثر این راهبرد بر پایه اعطای مشوق‌های اقتصادی در ازای دستاوردهای ملموس در کانال امنیتی خواهد بود. این پیشنهاد مبتنی بر یافته‌ای است که نشان می‌دهد ضعف در عامل «همکاری و کنترل امنیتی افغانستان»، سیستم را در سناریوی پرهزینه «نامنی کنترل‌شده» محبوس می‌کند.

ب) توصیه‌های اجرایی-عملیاتی (مبتنی بر یافته‌های سناریوهای میانی و عوامل تنظیم‌گر)

توصیه ۳- اجرای «طرح پایلوت توانمندسازی اقتصادی- اجتماعی جوانان در دو شهرستان مرزی» (مثلاً: شهرستان‌های مِهَره و سرباز)

هدف این طرح، ایجاد اشتغال پایدار و مستقیم برای حداقل پانصد جوان در هر شهرستان در بخش‌های دارای مزیت نسبی محلی است. دریافت تسهیلات در این طرح باید مشروط به عضویت فعال فرد یا خانواده وی در «کمیته‌های همکاری مردمی- امنیتی» محله و مشارکت در دوره‌های آموزشی مرتبط باشد. این پیشنهاد برای مقابله با سناریوی «امنیت شکننده» و تقویت عامل تنظیم‌گر «سرمایه اجتماعی» طراحی شده است، زیرا یافته‌ها نشان می‌دهند سرمایه اجتماعی بالا، آسیب‌پذیری ناشی از توسعه نیافتگی را کاهش می‌دهد.

توصیه ۴- راه‌اندازی «سکوی گفتگوی توسعه و امنیت استان» با حضور ساختارهای غیررسمی مؤثر

این سکوی متشکل از مقامات دولتی استانی و محلی، فرماندهان امنیتی- نظامی، رؤسای طوایف معتمد، علمای محلی و نخبگان فرهنگی- دانشگاهی بومی خواهد بود و می‌بایست به صورت فصلی و با دستورکار شفاف حول بررسی پروژه‌های توسعه‌ای و دریافت بازخورد درباره سیاست‌های امنیتی تشکیل جلسه دهد. این پیشنهاد مستقیماً در پاسخ به یافته مربوط به نقش حیاتی «کارایی حکمرانی محلی» به عنوان یک عامل تنظیم‌کننده کلیدی تاب‌آوری ارائه می‌شود.

ج) توصیه پایشی- تطبیقی (مبتنی بر یافته‌ی ضرورت سیستم تطبیقی)

توصیه ۵- استقرار «دبیرخانه پایش راهبردی استان» و اجرای آزمایشی چارچوب حکمرانی تطبیقی

این دبیرخانه در ذیل شورای تأمین استان تشکیل شده و متشکل از مدیران ارشد دستگاه‌های اجرایی، امنیتی و برنامه‌ریزی خواهد بود. وظیفه اصلی آن، برگزاری جلسات پایش منظم (حداقل هر شش ماه) برای گردآوری داده‌های نشانگرهای کلیدی، تشخیص موقعیت کیفی استان بر روی ماتریس سناریوها و اتخاذ تصمیمات تطبیقی در یکی از سه مسیر تداوم، بازنگری یا اقدام فوری است. این توصیه، عینیت بخشیدن به خروجی عملیاتی اصلی پژوهش (یعنی طراحی یک سیستم پایش و بازنگاری پویا برای مدیریت عدم قطعیت) محسوب می‌شود.

تشکر و قدردانی

از کلیه اندیشمندان و پژوهشگرانی که در خلال تحقیق خالصانه دیدگاه‌ها و نقطه نظرات علمی و کارشناسی خود را ارائه نمودند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

تضاد منافع

بدین وسیله نویسنده تصریح می‌نماید که هیچ‌گونه تضاد منافی در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

منابع

- ابراهیم زاده، عیسی. (۱۳۹۹). تحولات ژئوپلیتیکی و امنیت مرزها با تاکید بر جنوب شرق ایران، فصلنامه محیط راهبردی، سال ۴، شماره ۱۰، صص ۱۸۴ - ۱۴۷. ([URL:https://jse.sndu.ac.ir/article_2141_4b7f6535c7781abcd53fbf0c3e3eac7a.pdf](https://jse.sndu.ac.ir/article_2141_4b7f6535c7781abcd53fbf0c3e3eac7a.pdf))
- ابراهیم زاده، عیسی. (۱۳۹۸). *جغرافیای ناحیه ای جنوب شرق ایران با تاکید بر سیستان و بلوچستان*، چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت. ([URL:https://www.samt.ac.ir/fa/book/826/](https://www.samt.ac.ir/fa/book/826/))
- اسدی کیا، بهناز. (۱۴۰۰). *تحولات افغانستان و نقشه ژئوپلیتیکی منطقه*. مرکز بین المللی مطالعات صلح. ([URL:https://peace-ipsc.org/fa](https://peace-ipsc.org/fa))
- افتخاری، اصغر. (۱۳۹۸). *ژئوپلیتیک مرزهای ایران: چالش‌ها و فرصت‌ها*. تهران: انتشارات سمت.
- اکوانی، سیدحمده. موسوی نژاد، سیدولی. (۱۳۹۲). نظریه آشوب؛ مدلی برای تحلیل پیچیدگی فضای سیاسی ایران، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال ۸، شماره ۲، صص ۲۲۵ - ۱۸۳. ([URL:https://www.ipsajournal.ir/article_204.html](https://www.ipsajournal.ir/article_204.html))
- الهامی، امیرحسین. برهانی، کاظم و پورمظاهری، محمد امین. (۱۴۰۱). *آینده نگاری راهبردی احساس امنیت شهری در کلان شهر تهران، فصلنامه امنیت ملی*، سال ۱۲، شماره ۴۴، صص ۲۱۲ - ۱۷۱. [URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_2175.html](https://journals.sndu.ac.ir/article_2175.html)
- جهانشاهی، علی. بیک بلندی، علی اصغر. راه چمنی، علیرضا. سراقی، علی. مسلمی، مصطفی. مخدومی، مرتضی. (۱۴۰۴). *تاثیر عوامل سیاسی در امنیت منطقه جنوب شرق کشور، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، سال ۲۳، شماره ۱۰۱، صص ۱۰۰ - ۶۹. ([URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_3733.html](https://journals.sndu.ac.ir/article_3733.html))
- حنفی، علی و منیری، کامل. (۱۳۹۸). *امایش اقلیم دفاعی منطقه جنوب شرق کشور و اهمیت آن در سناریوهای طرح‌ریزی عملیات‌های نظامی، فصلنامه آینده پژوهی دفاعی*، سال ۴، شماره ۱۴، صص ۵۹ - ۳۵. [URL:https://www.ensani.ir/fa/article/419828/](https://www.ensani.ir/fa/article/419828/)

- خمیری، منصور و معماری، ابراهیم. (۱۳۹۷). تحلیل و ارزیابی استراتژی های امنیت پایدار در منطقه ژئوپلیتیکی جنوب شرق ایران، *فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی*، سال ۱، شماره ۳، صص ۵۰۵-۴۹۴. ([URL:https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1773531/](https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1773531/))
- رفیع، حسین و بختیاری جامی، محسن. (۱۴۰۱). هژمونی آمریکا در افغانستان و چالش ابعاد نظامی، اجتماعی و اقتصادی امنیت در شرق ایران (۲۰۲۱-۲۰۰۱)، *فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام*، سال ۱۱، شماره ۴۲، صص ۲۳-۱.
- ([URL:https://journals.ikiu.ac.ir/article_2866.html](https://journals.ikiu.ac.ir/article_2866.html))
- رفیعیان، محسن و شیخ ویسی، محمدمهدی. (۱۴۰۲). تحلیل و شناسایی پیشران ها و عوامل مؤثر بر توسعه‌ی مناطق مرزی با رویکرد آینده پژوهی مطالعه موردی: استان سیستان و بلوچستان، *فصلنامه علوم و فنون مرزی*، سال ۱۲، شماره ۴۵، صص ۱۲۹-۱۱۲. ([/URL:https://civilica.com/doc/1805007/](https://civilica.com/doc/1805007/))
- زالی، نادر. حیدری، صفورا و ابی زاده، سامان. (۱۴۰۰). بررسی رابطه متقابل امنیت و توسعه در مناطق مرزی ایران (مطالعه موردی: شهرستان های استان سیستان و بلوچستان)، *فصلنامه پژوهش های جغرافیای انسانی*، سال ۱۴، شماره ۵۳، صص ۱۱۶۳-۱۱۴۳. [URL:https://jhgr.ut.ac.ir/article_78133.html](https://jhgr.ut.ac.ir/article_78133.html)
- زینتی فخرآباد، محمدمهدی و عسگری مقدم، مصطفی. (۱۴۰۰). آینده پژوهی پیامدهای امنیتی بحران منابع آبی در نواحی مرزی ایران، *فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی*، سال ۴، شماره ۱۵، صص ۱۷-۱. Doi: [10.22034/gahr.2021.301648.1602](https://doi.org/10.22034/gahr.2021.301648.1602)
- سازمان برنامه و بودجه. (۱۴۰۱). *آیین نامه نظام پایش و ارزشیابی طرح های توسعه ای*. تهران: انتشارات سازمان برنامه و بودجه.
- شیروانی ناغانی، مسلم. یوسفی، اشکان و گروسی، امیر. (۱۴۰۰). آینده نگاری راهبردی همگرایی قومیتی در ایران ۱۴۲۰ و سناریوهای فراروی امنیت اجتماعی کشور، *فصلنامه امنیت پژوهی*، سال ۲۰، شماره ۷۴، صص ۱۳۹-۱۱۵. ([URL:https://www.noormags.ir/view/](https://www.noormags.ir/view/))
- علیزاده، عظیم. (۱۴۰۰). آینده نگاری راهبردی در امنیت داخلی؛ ارائه الگوی دوشاخه تدوین راهبرد، *فصلنامه مطالعات راهبردی دفاع ملی*، سال ۵، شماره ۲۰، صص ۱۸۸-۱۶۳. [URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_1784.html](https://journals.sndu.ac.ir/article_1784.html)
- کاظمی بیدختی، محمدابراهیم، مقصدی، مجتبی و جلالی، رضا. (۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر تقویت امنیت ملی ج.ا.ا در مدیریت تهدیدهای امنیتی منطقه جنوب شرق کشور، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، سال ۲۷، شماره ۱۰۳، صص ۶۹-۵۳. ([URL:https://quarterly.risstudies.org/](https://quarterly.risstudies.org/))

- کاویانی، حسن. ابراهیمی، حسین و ساعدی، بیژن. (۱۳۹۸). آینده پژوهی سناریوهای احتمالی گروهک های تروریستی در استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال ۱۷، شماره ۶۵، صص ۱۳۹-۱۱۱. ([URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_599.html](https://journals.sndu.ac.ir/article_599.html))
- کیانی، وحید و طاهری، محسن. (۱۴۰۱). واکاوی دلایل توسعه نیافتگی اقتصادی و تاثیر آن بر امنیت جنوب شرق ایران (مطالعه موردی: استان سیستان و بلوچستان)، فصلنامه پژوهش های جغرافیای سیاسی، سال ۷، شماره ۲۵، صص ۲۵-۱. ([URL:https://pg.um.ac.ir/article_4](https://pg.um.ac.ir/article_4))
- Akvani, Seyed Hamdollah; Mousavinejad, Seyed Vali. (2013). Chaos Theory; A Model for Analyzing the Complexity of Iran's Political Sphere. *Political Science Research Journal*, 8(2), 183-225.
URL:https://www.ipsajournal.ir/article_204.html [in Persian].
- Alizadeh, Azim. (2021). Strategic Foresight in Internal Security; Presenting a Two-Branch Strategy Formulation Model. *National Defense Studies Strategic Quarterly*, 5(20), 163-188.
URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_1784.html [in Persian].
- Asadikia, Behnaz. (1400). Developments in Afghanistan and the Geopolitical Map of the Region. International Center for Peace Studies.
URL:<https://peace-ipsc.org/fa> [in Persian].
- Bell, W. (2003). *Foundations of Futures Studies*. Transaction Publishers.
- Berkeley, A. (2018). *Threat Foresight in National Security*. Routledge Press.
- Buzan, B., & Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press. DOI: [10.1017/CBO9780511817762](https://doi.org/10.1017/CBO9780511817762).
- Caballero-Anthony, M. (2016). *An Introduction to Non-Traditional Security Studies*. SAGE Publications.
- Davis, Z. (2023). Adaptive Strategy in Complex Threat Environments. *Journal of Strategic Studies*, 46(2), 45-67. DOI: [10.1017/9781108885674](https://doi.org/10.1017/9781108885674).
- Ebrahimezadeh, Isa. (2019). *Regional Geography of Southeastern Iran with Emphasis on Sistan and Baluchestan* (2nd ed.). Tehran: Samt Publications.
URL:<https://www.samt.ac.ir/fa/book/826/>[in Persian].
- Ebrahimezadeh, Isa. (2020). Geopolitical Developments and Border Security with Emphasis on Southeastern Iran. *Strategic Environment Quarterly*, 4(10), 147-184.
URL:https://jse.sndu.ac.ir/article_2141_4b7f6535c7781abcd53fbf0c3e3eac7a.pdf [in Persian].
- Eftekhari, Asghar. (2019). *Geopolitics of Iran's Borders: Challenges and Opportunities*. Tehran: Samt Publications. [in Persian]
- Elhami, Amirhossein; Borhani, Kazem; Pourmazhari, Mohammad Amin. (2022). Strategic Foresight of the Sense of Urban Security in Metropolitan Tehran. *National Security Quarterly*, 12(44), 171-212.
URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_2175.html [in Persian].
- Floyd, R. (2019). *The Morality of Security: A Theory of Just Securitization*. Cambridge University Press.

- Gavin, F. (2021). *Foresight Methods for Security Analysis*. Oxford University Press.
- Hanafi, Ali; Moniri, Kamel. (2019). Defense Climate Planning of the Southeastern Region of the Country and Its Importance in Military Operations Planning Scenarios. *Defense Futurology Quarterly*, 4(14), 35-59. URL:<https://www.ensani.ir/fa/article/419828/> [in Persian].
- Horton, A. (1999). A simple guide to successful foresight. *Foresight*, 1(1), 5-9. DOI: [10.1108/14636689910802070](https://doi.org/10.1108/14636689910802070).
- Inayatullah, S. (2008). Six pillars: futures thinking for transforming. *Foresight*, 10(1), 4-21.
- Jahanshahi, Ali; Bik Bolandi, Ali Asghar; Rah Chamanī, Alireza; Saraqī, Ali; Moslemi, Mostafa; Mokhdoumi, Morteza. (2025). The Impact of Political Factors on the Security of the Southeastern Region of the Country. *Defense and Strategic Studies Quarterly*, 23(101), 69-100. URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_3733.html[in Persian].
- Kaplan, R. (2016). *The Revenge of Geography*. Random House.
- Kāviyani, Hasan; Ebrahimi, Hossein; Sāedi, Bijan. (2019). Futurology of Probable Scenarios of Terrorist Groups in Sistan and Baluchestan Province. *Defense Strategy Quarterly*, 17(65), 111-139. URL:https://journals.sndu.ac.ir/article_599.html[in Persian].
- Kazemi Bidokhti, Mohammad Ebrahim; Maqsoodi, Mojtaba; Jalali, Reza. (2024). Effective factors on strengthening the national security of the Islamic Republic of Iran in the management of security threats in the southeast region of the country. *Strategic Studies Quarterly*, 27(103), 53-69. URL:https://quarterly.risstudies.org/article_195094.html[in Persian].
- Khamri, Mansour; Mamari, Ebrahim. (2018). Analysis and Evaluation of Sustainable Security Strategies in the Geopolitical Region of Southeastern Iran. *Geography and Human Relations Quarterly*, 1(3), 494-505. URL:<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1773531/>[in Persian].
- Kiyāni, Vahid; Taheri, Mohsen. (2022). Analyzing the Causes of Economic Underdevelopment and Its Impact on the Security of Southeastern Iran (Case Study: Sistan and Baluchestan Province). *Journal of Political Geography Research*, 7(25), 1-25. URL:https://pg.um.ac.ir/article_40253_ee14e042079dde6281eace8103044fbd.pdf[in Persian].
- Marsh, N. (2019). *Complex Threat Assessment*. Palgrave Macmillan.
- Martin, B. R. (1995). Foresight in science and technology. *Technology Analysis & Strategic Management*, 7(2), 139-168. DOI: [10.1080/09537329508524201](https://doi.org/10.1080/09537329508524201).
- McLennan, S. (2019). *Human Security and Future Threats: Rethinking Security in the 21st Century*. Palgrave Macmillan.
- Miles, I. (2010). The development of foresight in the UK. *Technological Forecasting and Social Change*, 77(9), 1448-1456. DOI: [10.1016/j.techfore.2010.07.001](https://doi.org/10.1016/j.techfore.2010.07.001).
- Morgan, M. G., & Henrion, M. (1990). *A Guide to Dealing with Uncertainty in Quantitative Risk and Policy Analysis*. Cambridge University Press.

- Nye, J. S. (2017). Deterrence and Dissuasion in Cyberspace. *International Security*, 41(3), 44-71. DOI: [10.1162/ISEC_a_00299](https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00299).
- OECD (2019). *Strategic Foresight for Better Policies*. Paris: OECD Publishing.
- Peters, M. A. (2020). *Strategic Foresight and Security Policy*. Springer.
- Peterson, R. (2020). *Path Dependency in National Security Policy: Historical Legacies and Contemporary Challenges*. Cambridge University Press. DOI: [10.1017/9781108779870](https://doi.org/10.1017/9781108779870).
- Planning and Budget Organization. (2022). *Regulations of the Monitoring and Evaluation System for Development Plans*. Tehran: Planning and Budget Organization Publications. [in Persian].
- Popper, R. (2008). *Foresight methodology*. In *The Handbook of Technology Foresight*. Edward Elgar. DOI: [10.4337/9781848441042.00012](https://doi.org/10.4337/9781848441042.00012) (chapter).
- Porter, A. L. (2004). Technology foresight: Types and methods. *International Journal of Foresight and Innovation Policy*, 1(1-2), 115-133. DOI: [10.1504/IJFIP.2004.004618](https://doi.org/10.1504/IJFIP.2004.004618).
- Rafi', Hossein; Bakhtiari Jami, Mohsen. (2022). American Hegemony in Afghanistan and the Challenge of Military, Social, and Economic Dimensions of Security in Eastern Iran (2001-2021). *Journal of Political Studies of the Muslim World*, 11(42), 1-23.
URL: https://journals.ikiu.ac.ir/article_2866.html [in Persian].
- Rafieian, Mohsen; Sheikh Veisi, Mohammad Mahdi. (2023). Analysis and Identification of Drivers and Factors Affecting the Development of Border Regions Using a Futurology Approach: Case Study of Sistan and Baluchestan Province. *Border Science and Technology Quarterly*, 12(45), 112-129.
URL: <https://civilica.com/doc/1805007/> [in Persian].
- Raford, N. (2017). *Forecasting Wild Cards in National Security*. RAND Corporation.
- Rosenau, J. (2019). *Chaos Theory in Security Studies: Understanding Nonlinear Dynamics in International Relations*. Princeton University Press.
- Salotti, S., Heink, U., & Marquard, E. (2019). The use of sensitivity analysis in environmental policy modeling: A review and future directions. *Environmental Modelling & Software*, 114, 1-12. DOI: [10.1016/j.envsoft.2019.01.011](https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2019.01.011).
- Shirvani Naghani, Moslem; Yousefi, Ashkan; Gharousi, Amir. (2021). Strategic Foresight of Ethnic Convergence in Iran 2041 and Scenarios for the Country's Social Security. *Security Research Journal*, 20(74), 115-139.
URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2248979/> [in Persian].
- Terrorism Monitor. (2023). *Monthly Assessment of ISIS-K Activity in Afghanistan*. Jamestown Foundation.
- Thompson, W. (2022). *Resilience-Based Security Planning*. MIT Press.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2021). *Iran Human Development Report: Focusing on Environmental Security*.
- UNSG. (2021). *Our Common Agenda*. United Nations.
URL: <https://academic.oup.com/isq/article-abstract/35/2/211/1795704>
- Vorós, J. (2003). A generic foresight process framework. *Foresight*, 5(3), 10-21. DOI: [10.1108/14636680310698379](https://doi.org/10.1108/14636680310698379)

- Walt, S. M. (1991). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 35(2), 211-239. DOI: [10.2307/2600698](https://doi.org/10.2307/2600698).
- Zāli, Nader; Heidari, Safoura; Abizadeh, Saman. (2021). Investigating the Reciprocal Relationship Between Security and Development in Iran's Border Regions (Case Study: Counties of Sistan and Baluchestan Province). *Human Geography Research Quarterly*, 14(53), 1143-1163. URL:https://jhgr.ut.ac.ir/article_78133.html [in Persian].
- Zeynti Fakhrābād, Mohammad Mahdi; Asgari Moghaddam, Mostafa. (2021). Futurology of the Security Consequences of the Water Resources Crisis in Iran's Border Areas. *Geography and Human Relations Quarterly*, 4(15), 1-17. Doi: [10.22034/gahr.2021.301648.1602](https://doi.org/10.22034/gahr.2021.301648.1602) [in Persian].